

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

Інститут підвищення кваліфікації керівних кадрів

В. Г. Бодров, О. М. Сафронова

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРОГРАМИ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ “ЗАМОЖНЕ
СУСПІЛЬСТВО, КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНА
ЕКОНОМІКА, ЕФЕКТИВНА ДЕРЖАВА”**

Навчально-методичні матеріали

**Київ
2013**

УДК 338.1(477)(076)

Б75

*Схвалено Вченою радою Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів
(протокол № 1 від 28 лютого 2013 р.)
та Науково-методичною радою Національної академії державного управління
при Президентіві України (2013 р. № 36 протокол від 16 квітня)*

Автори :

В. Г. Бодров, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри управління національним господарством НАДУ, заслужений діяч науки і техніки України;

О. М. Сафронова, кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри управління національним господарством НАДУ.

Укладач

В. М. Гаврилюк, начальник управління планування фінансів, бухгалтерського обліку і звітності – головний бухгалтер НАДУ, заслужений економіст України.

Рецензенти :

Ю. В. Ковбасюк, доктор наук з державного управління, професор, президент НАДУ, заслужений економіст України;

А. І. Семенченко, доктор наук з державного управління, професор, заступник віце-президента НАДУ;

Л. Л. Лазебник, доктор економічних наук, професор, професор кафедри банківської справи Київського національного університету ім. Т.Шевченка;

Н.-С. М. Пінчук, кандидат економічних наук, доцент, заступник голови Державної служби геодезії, картографії та кадастру України, заслужений економіст України.

Бодров В. Г.

Б75

Забезпечення сталого економічного розвитку України у контексті реалізації Програми економічних реформ “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” : навч.-метод. матеріали / В. Г. Бодров, О. М. Сафронова ; уклад. В. М. Гаврилюк. – К. : НАДУ, 2013. – 60 с.

Навчально-методичні матеріали підготовлені в межах Комплексної програми професійного розвитку осіб, зарахованих до Президентського кадрового резерву “Нова еліта нації”, які здійснюють навчання в Національній академії державного управління при Президентіві України.

Висвітлено основи забезпечення сталого економічного розвитку України в контексті реалізації Програми економічних реформ “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”.

Призначені для осіб, зарахованих до Президентського кадрового резерву “Нова еліта нації”, а також для професійного навчання державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, працівників центральних і місцевих органів виконавчої влади в системі підвищення кваліфікації.

УДК 338.1(477)(076)

*Видано на замовлення Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів НАДУ
при Президентіві України для осіб, зарахованих до Президентського кадрового резерву
“Нова еліта нації”.*

© Національна академія
державного управління
при Президентіві України, 2013

1. Передмова

Необхідною передумовою успішної професійної діяльності керівників нового типу у сфері державного управління є набуття ними необхідних компетенцій щодо формування і реалізації стратегічних програм розвитку національної економіки, її галузей, секторів та регіонів. Методологічним підґрунтям розробки такого роду документів нині виступає доктрина сталого розвитку суспільства, яка акумулює сучасні теоретичні уявлення про визначальні принципи та механізми досягнення прогресивних господарських зрушень, спрямованих на безпеку й раціональне використання наявних ресурсів в інтересах теперішніх та майбутніх поколінь. Це зумовлює актуальність проведення тематичного семінару, присвяченого розгляду базових положень зазначеної доктрини в межах навчальної програми професійного розвитку осіб, зарахованих до Президентського кадрового резерву “Нова еліта нації”.

Проведення семінару зорієнтовано на формування у слухачів цілісної системи уявлень про еволюцію фундаментальних та прикладних підходів щодо цілей та засобів забезпечення сталого економічного розвитку в умовах глобальних трансформацій, їх відображення в урядових програмах модернізації національної економіки. Набуті слухачами у процесі навчання знання та навички сприятимуть більш компетентному виконанню їхніх посадових обов’язків та підвищенню ефективності здійснення заходів щодо досягнення пріоритетів соціально-економічного розвитку країни.

Навчальна стратегія проведення семінару базується на поєднанні аудиторної та самостійної навчально-пізнавальної роботи слухачів. Особлива увага приділяється активним, проблемно-орієнтованим методам навчання.

2. Витяг з програми навчального модуля

Метою проведення семінару “Забезпечення сталого економічного розвитку України” є формування у слухачів сучасних теоретичних знань та практичних навичок, спрямованих на:

- доповнення і розширення знань про сутність і принципи сталого економічного розвитку, роль і завдання держави щодо забезпечення сталого економічного розвитку;
- розуміння змісту форм, методів та інструментів державної підтримки і стимулювання господарських процесів, пов’язаних із створенням передумов сталого розвитку національної економіки;
- застосування сучасного інструментарію забезпечення впливу держави та її інститутів на діяльність суб’єктів господарювання та економічні процеси з метою досягнення цілей сталого економічного розвитку країни;
- аналіз механізмів забезпечення сталого економічного розвитку в Україні в контексті світового досвіду трансформаційних процесів, оцінку їх сильних та слабких сторін, можливостей та загроз застосування, забезпечення нормативно-правового та організаційного супроводу розробки і реалізації відповідних управлінських рішень.

Після проведення семінару “Забезпечення сталого економічного розвитку України”

слухач повинен знати:

- зміст і практичну цінність концептуальних положень щодо принципів сталого розвитку суспільства, тенденцій і закономірностей переходу сучасних економічних систем на траєкторію сталого розвитку, причинно-наслідкові і функціональні зв'язки між соціальними, економічними і екологічними процесами в контексті завдань їх збалансування та органічного поєднання;
- особливості формування передумов сталого розвитку національної економіки, потреби і механізми подолання структурних диспропорцій, забезпечення збалансованого, контрольованого розвитку господарських процесів в Україні;

слухач повинен оволодіти навичками:

- ідентифікації стану соціально-економічного розвитку країни, території, галузі на підставі аналізу системи індикаторів та показників сталого розвитку економіки;
- оцінки ресурсного потенціалу національної економіки та можливих сценаріїв його використання для забезпечення сталого економічного зростання;
- прогнозування показників економічного та соціального розвитку об'єкта управління (загальнодержавний аспект, території, галузі) на ближчу і віддалену перспективу на основі оцінки існуючого стану справ з урахуванням наявних тенденцій та впливу комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників;
- стратегічного аналізу механізмів забезпечення регулювального впливу держави та її інституцій на господарські процеси з метою досягнення сталого розвитку економіки;
- підготовки практичних рекомендацій органам державної влади і місцевого самоврядування щодо вибору ефективних інструментів і варіантів економічного регулювання на основі порівняльного аналізу зарубіжного досвіду, оцінки прийнятності його застосування до умов і потреб розвитку національного ринку;
- підготовки аналітичних довідок, пропозицій, доповідей щодо результативності й ефективності діяльності органу державного управління і місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації на підставі аналізу економічних показників;
- розробки пропозицій (проектів) до регіональних і галузевих програм соціально-економічного розвитку, цільових перспективних програм та визначення комплексу заходів, спрямованих на створення передумов сталого економічного розвитку, виходячи із оцінки ресурсного забезпечення та добору адекватних механізмів впровадження державно-управлінських рішень;
- розробки проектів нормативних актів та обґрунтування доцільності їх прийняття в межах компетенції органу влади, структурного підрозділу, використовуючи правила і процедури аналізу політики.

Навчальний план проведення семінару

Загальна кількість годин – 7, із них: аудиторних занять – 2, самостійної навчальної роботи слухачів – 3.

3. Зміст навчального матеріалу

ЧАСТИНА 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

1.1. Доктрина сталого розвитку суспільства: сутність, принципи, еволюція

Термін “сталий розвиток” був уведений у широке застосування Міжнародною комісією ООН з довкілля та розвитку, яку очолювала Г.Х.Брундтланд (колишня прем’єр-міністр Норвегії) в 1987 р. У доповіді цієї комісії “Наше спільне майбутнє” було зафіксовано, що під сталим розуміється такий розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [13]. Офіційно ж зазначений термін був визнаний на Всесвітній конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку, що проходила у Ріо-де-Жанейро 1992 р.¹

Сталий розвиток включає два ключових взаємопов’язаних поняття:

- 1) поняття потреб, в т.ч. пріоритетних (необхідних для існування найбільш вразливих верств населення);
- 2) поняття обмежень (зумовлених рівнем розвитку технологій і організації суспільства), що визначають спроможність природи, навколишнього середовища задовольняти потреби людства.

Важливо підкреслити, що сталий розвиток вимагає задоволення найбільш важливих для життя **потреб всіх людей** і надання можливостей задовольняти свої прагнення кращого життя **у рівній мірі**. Забезпечення сталого розвитку передбачає дотримання п’яти базових **принципів**. По-перше, людство дійсно здатне надати розвитку сталий і довгостроковий характер для того, щоб він відповідав потребам людей сьогодні і в майбутньому. По-друге, наявні обмеження в сфері експлуатації природних ресурсів є відносними. Вони пов’язані із сучасним рівнем техніки і соціальної організації, а також із здатністю біосфери справлятися із наслідками людської діяльності. По-третє, необхідно задовольняти елементарні потреби всіх людей і всім надати можливість реалізовувати свої надії на більш заможне життя. Без цього сталий і довгостроковий розвиток є неможливим. Одна з найголовніших причин

¹ Словосполучення “сталий розвиток” у перекладі з англійської мови (“sustainable development”) означає дослівно “розвиток, що підтримується” (sustain – опора, підтримувати, витримувати). Деякі фахівці вважають, що більш вдалим перекладом українською мовою було б словосполучення “стійкий розвиток”, оскільки “сталий”, “усталений” означає скоріше “стабільний”, “постійний”, тобто здатний не змінюватися або підтримувати певні (стабільні) темпи руху, поступу, розвитку. Але саме явище, про яке йдеться, містить у собі ще один аспект – здатність утримувати рівновагу, не падати, не руйнуватися, і він, цей аспект, більш адекватно характеризується саме словосполученням “стійкий розвиток”. Водночас слід зауважити, що значна частина фахівців в Україні вважає більш вдалим перекладом з англійської та більш адекватним за змістом словосполучення “збалансований розвиток”. Досить часто в публікаціях та офіційних документах воно використовується як аналог словосполучення “сталий розвиток”.

виникнення екологічних та інших катастроф – злиденність, яка стала в світі звичайним явищем. По-четверте, необхідно узгоджувати спосіб життя тих, хто має більше засобів (грошових та матеріальних ресурсів), з екологічними можливостями планети, зокрема, відносно споживання енергії. По-п'яте, розміри і темпи зростання населення мають узгоджуватися із змінами виробничого потенціалу глобальної екосистеми Землі.

Особливо підкреслюється динамічний характер сталого розвитку – відмічається, що він являє собою не незмінний стан гармонії, а скоріш процес змін, в якому масштаби експлуатації ресурсів, спрямування капіталовкладень, орієнтація технічного розвитку та інституційні зміни узгоджуються із нинішніми і майбутніми потребами [13]. Отже, **доктрина сталого розвитку** – це системна суспільно-соціальна доктрина (концептуальна схема, цілісна об'єднана сукупність уявлень про відповідні процеси і явища, модель постановки проблем і підходів до їх системного вирішення), яка спрямована на зміну стосунків людини і природи задля розширення можливостей економічного зростання та на створення скоординованої глобальної стратегії виживання людства, орієнтованої на збереження і відновлення природних спільнот у масштабах, необхідних для повернення до меж господарської місткості біосфери.

Доктрина сталого економічного розвитку увібрала у себе сукупність ідей, концепцій, положень та постулатів різних наук, зокрема філософії, соціології, економіки, екології. Зокрема, появі терміну “сталий розвиток” передували наукові праці засновника національної школи фізичної економії С.А.Подолінського (1850-1891 рр.), який першим з'єднав “фізичне з економічним”, класичне вчення В.І.Вернадського (1863-1945 рр.) про біосферу і ноосферу.

Важливу роль у становленні доктрини сталого економічного розвитку відіграло опублікування в 1972 р. наукової доповіді Римського клубу “Межі зростання” (“The Limits to Growth”). У цьому документі було окреслено зв'язок економічного і соціального розвитку з проблемами навколишнього середовища і сформульовано вихідні положення ідеї переходу цивілізації до стану “глобальної динамічної рівноваги”. Динамічність світової економічної рівноваги як багатомірної та багатфакторної системи, що формується під впливом сукупності різноспрямованих сил і складається з низки елементів, означала, насамперед, таке стійке співвідношення сил (рівновагу), яке зберігається не тільки при втручанні в економічну систему сьогодні, а і при таких змінах, що відбуваються у часі, в майбутньому. Незаперечна необхідність практичних кроків щодо зміни ситуації на краще призвела до усвідомлення актуальності формування принципово нової фундаментальної стратегії економічного зростання, в основу якої було покладено ідею динамічної рівноваги (розвиток у межах господарської ємності природного середовища, що не вносить незворотних змін у природу і не створює загрози для як завгодно тривалого існування людини як біологічного виду).

Проте “прорив” у науково-теоретичному обґрунтуванні цієї концепції пов'язується в перешу чергу із діяльністю ООН щодо переосмислення суті та переоцінки результатів попереднього розвитку цивілізації, зорієнтованого на

досягнення економічного зростання без огляду на можливі негативні для довкілля наслідки. Поява глобальних проблем у різних сферах життєдіяльності людства засвідчила про системний характер небезпечних змін, що виникли під впливом антропогенних чинників глобального масштабу. Відповідь на нові загрози вимагала такого ж загальнопланетарного підходу, глобального мислення, спільних та узгоджених у межах усього світу дій. Тому вже у **1972 р.** в Стокгольмі була проведена одна з перших Конференцій ООН з довкілля, яка засвідчила включення урядів країн у вирішення екологічних проблем, які стали стримувати соціально-економічний розвиток. Стала розвиватися екологічна політика та дипломатія, право довкілля, з'явилися нові інституції державного управління – міністерства та відомства з довкілля.

У 80-ті рр. почали говорити про екорозвиток (тобто розвиток без руйнування довкілля), необхідність стабільного розвитку екосистем. Так, у **1980 р.** була прийнята Всесвітня стратегія охорони природи (ВСОП), де вперше містилася згадка про сталий розвиток. Друга редакція ВСОП була названа “Турбота про планету Земля – Стратегія сталого життя” і була опублікована в **жовтні 1991 р.** В ній підкреслювалось, що розвиток повинен базуватися на збереженні живої природи, захисті структури, функцій та різноманіття природних систем, від яких залежать біологічні види. Для цього необхідно зберігати системи підтримки життя (життєзабезпечення), біорізноманіття та забезпечувати стале використання поновлюваних ресурсів. З'явилися дослідження з екологічної безпеки як частини національної та глобальної безпеки.

У **червні 1992 р.** в Ріо-де-Жанейро відбулася Конференція ООН з навколишнього середовища й розвитку (саміт “Планета Земля”). У резолюції цієї конференції було зазначено, що людство переживає вирішальний момент своєї історії: протиріччя між характером розвитку цивілізації та природою досягли межі, і подальший рух по цьому шляху веде до глобальної катастрофи. Сутність конфлікту полягає в тому, що люди, оволодівши матеріально- та енергоємними технологіями, зруйнували рівновагу екосистем біосфери. Людство для своїх потреб вилучило із земних надр та залучило в соціоекономічні процеси такі маси речовини, які біосфера не здатна переробити без порушення природної рівноваги (гомеостазу).

На Конференції було прийнято Декларацію Ріо “Про екологічний та економічний розвиток”, у якій були визначені права й обов'язки держав світу у межах концепції сталого розвитку. Також її рішенням було затверджено Програму дій “Порядок денний на XXI століття” (Agenda 21). Цей програмний документ ставить для всіх країн світу мету на майбутнє – просування шляхом сталого розвитку суспільства, за якого задовольняються потреби сучасності без загрози майбутнім поколінням задовольняти свої потреби. Втілення цієї мети передбачає дотримання **наступних дев'яти принципів:**

- в центрі уваги сталого розвитку перебувають люди, які мають абсолютне право на здорове та якісне життя у гармонії з природою;

- право на розвиток має бути реалізоване таким чином, щоб задовольняти потреби в розвитку і зберігати довкілля для нинішніх і наступних поколінь;

- охорона довкілля має стати невід'ємною частиною процесу розвитку і не може розглядатися окремо від нього;

- всі держави й народи мають співпрацювати для ліквідації бідності і злиднів; це є обов'язковою умовою сталого розвитку;

- обмеження і вилучення тих моделей виробництва, які не відповідають сталому розвитку;

- проведення відповідної демографічної політики;

- залучення до питань захисту довкілля всіх зацікавлених громадян.

Кожен

- громадянин повинен мати відповідний доступ до інформації, що стосується довкілля, якою володіють державні органи; громадяни повинні отримати можливість брати участь у процесі прийняття рішень;

- активне залучення жінок до розв'язання проблем, пов'язаних з охороною довкілля та розвитком;

- мир, розвиток і захист довкілля взаємопов'язані та невіддільні.

Отже, мета на майбутнє для всіх країн світу – задоволення потреб сучасності без загрози майбутнім поколінням, покращення якості життя за напрямками: соціальне та економічне забезпечення, екологічно сприятливе середовище, підвищення безпеки життя, покращення стану здоров'я, права людини.

В тому ж 1992 р. було створено Комісію ООН зі сталого розвитку, яка існує дотепер. За підсумками роботи комісії були прийняті важливі рішення. Цією комісією в **1996 р.** були опубліковані індикатори сталого розвитку, за допомогою яких держави зможуть співставляти рівень розвитку і поетапно вирішувати проблеми, що перешкоджають переходу до сталого суспільства. Тим самим у міжнародно-правових документах почало формуватися ідеологічне підґрунтя, методологія системної оцінки наслідків глобалізації. По суті, у цьому разі належне інституційне оформлення отримав перехід від двомірної еколого-економічної системи цінностей до трьохмірної соціо-еколого-економічної. Йдеться про збалансоване співіснування суспільства, економіки та природних систем. Соціально-економічний розвиток повинен забезпечувати суспільний прогрес, не руйнуючи при цьому природне середовище. Таке економічне зростання, за якого ефективно будуть вирішуватися найважливіші питання життєзабезпечення суспільства без виснаження, деградації та забруднення довкілля, й було покладено в основу сучасної концепції сталого розвитку. Визначено, що критеріями реалізації нової цивілізаційної парадигми мають бути **три основні характеристики**: економічна ефективність; екологічна безпека; соціальна справедливість.

Три складові сталого розвитку (економіка, екологія, соціум) розглядаються під кутом зору забезпечення сталості їхнього власного внутрішнього розвитку, збалансованості внутрішніх складових. Наприклад,

сталий економічний розвиток, сталий екологічний розвиток, сталий розвиток галузей, підприємств, регіонів громад, міст, сіл тощо. Узгодження цих різних напрямків та переведення їх у площину конкретних задач – завдання величезної складності, оскільки всі три елементи мають бути збалансовані, відпрацьовані механізми їхньої взаємодії. Економічний та соціальний елементи, взаємодіючи один з одним, породжують нові задачі, такі як досягнення справедливості всередині одного покоління (розподіл доходів) та надання цілеспрямованої допомоги бідним верствам населення. Механізм взаємодії економічної та екологічної складових привів до необхідності вартісної оцінки та обліку в звітності підприємств зовнішніх впливів на довкілля. Зв'язок соціального та екологічного елементів привів до акценту на рівноправності всередині поколінь та між поколіннями, включаючи дотримання прав майбутніх поколінь, та на участі населення в процесі прийняття рішень.

Таким чином, за кілька десятиліть суспільство усвідомило, що зняття загрози екологічної катастрофи потребує не лише якісних змін у технологіях і управлінні виробництвом, а й модернізації економічних відносин та соціального устрою. Слід підкреслити ще одну новацію становлення цієї доктрини, яка була зафіксована в документах цього періоду. Йдеться про врахування швидкості змін у глобальному середовищі. Починаючи з 90-х рр. крива суспільного розвитку настільки круто забирає вгору, що люди не встигають адекватно реагувати на зміни. Суспільна свідомість завжди має певну інерційність в осмисленні нового, виробленні ставлення до нього та прийнятті відповідних рішень. Глобальні ж проблеми та стрімкий суспільний розвиток вимагають не лише своєчасного реагування, а й узгоджених упереджувальних спільних дій на всіх рівнях – глобальному, національному, регіональному, місцевому. Саме у цьому ланцюжку доволі часто виявляється те, що у публікаціях деяких фахівців з управління отримало назву “еволюційний дисхроноз” – відставання адаптації систем державного управління від темпів змін, що відбуваються на різних рівнях управління і вимагають нових підходів, нових ідей і нових управлінських рішень. Аби не допустити критичного відставання управлінської підсистеми від потреб розвитку процесів у зазначених сферах, пріоритети управлінської діяльності уточнюються з урахуванням специфіки забезпечення збалансованого розвитку економічної, екологічної, соціальної складової (табл. 1)

Таблиця 1

Зміст основних складових забезпечення сталого розвитку суспільства та пріоритетів управління відповідними господарськими процесами

Складова	Зміст	Пріоритет управлінського впливу
Економічна (ефективне виробництво на основі сучасних високотехнологічних	Базується на теорії максимізації сукупного доходу, який виробляється за умови збереження сукупного капіталу, що виробляє цей дохід. Ця концепція передбачає оптимальне використання обмежених	Забезпечення економічного зростання

ресурсозберігаючих технологій відповідно до реальних потреб суспільства)	ресурсів, використання екологічних – природо-зберігаючих, енергозберігаючих та матеріало-зберігаючих технологій, а також відповідних форм капіталу – створеного людиною та природного	
Соціальна (розвиток творчого потенціалу людини, збереження різноманіття та взаємного співіснування соціальних і культурних систем, зниження рівня конфліктності суспільства)	Орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних та культурних систем, в т.ч. на зменшення руйнівних конфліктів між людьми. Важливим аспектом є справедливий розподіл благ а також збереження культурного надбання та багатоманітності в глобальних масштабах, а також більш повне використання практики сталого розвитку, яка є в культурах, що домінують. Сучасному суспільству треба створити більш ефективну систему прийняття рішень, що враховує історичний досвід та заохочує плюралізм (коли паралельно існує декілька незалежних позицій, точок зору, явищ, стилів поведінки, ідеологій, моделей тощо). Людина є не об'єктом, а суб'єктом розвитку, вона повинна брати участь в процесах, що формують сферу її життєдіяльності, сприяти прийняттю та реалізації рішень, контролювати їхнє виконання	Забезпечення високої якості та рівня життя
Екологічна (забезпечення життєздатності та спроможності до відтворення природної екосистеми)	Спрямовується на збереження цілісності біологічних та фізичних природних систем. Особливе значення має життєздатність екосистем, від яких залежить глобальна стабільність всієї біосфери. Більше того, поняття “природних” систем та ареалів проживання слід розуміти більш широко і включати в них створене людиною середовище (наприклад, міста). Основна увага в концепції приділяється збереженню здатності до самовідтворення та динамічної адаптації таких систем до змін. Деградація природних ресурсів, забруднення довкілля та втрата біологічного різноманіття зменшують здатність екологічних систем до самовідновлення	Збереження природного середовища

У червні 1997 р. на 19 спеціальній сесії Генеральної асамблеї ООН була ухвалена Програма “Ріо+5” – програма дій з подальшого впровадження “Порядку денного на XXI століття”. На зібранні було розглянуто досягнення країн та їхніх урядів, міжнародних агенцій, громадськості та неурядових організацій з виконання “Порядку денного на XXI століття” за п’ять років, узагальнено набутий досвід і поставлено нові завдання.

У вересні 2000 р. в межах сесії Генеральної Асамблеї ООН відбувся Саміт тисячоліття ООН. В доповіді Генерального секретаря ООН були проаналізовані глобальні проблеми, з якими людство буде стикатися в епоху

великих науково-технічних досягнень. Технологічний прогрес здійснюється на фоні поглиблення розриву між бідними і багатими країнами та відсутності уявлень про негативні наслідки розвитку, перш за все загарбницької діяльності людини по відношенню до природи. Проте ринкова система ще не керується правилами, які засновані на спільних соціальних цілях, тому перевагами глобалізації можуть користуватися, в першу чергу, розвинені країни. У зв'язку із цим ООН покликана сприяти розробці компромісних рішень для узгодження інтересів.

За результатами саміту було схвалено Декларацію Тисячоліття, в якій представники країн підтвердили свою відданість цілям та принципам статуту ООН, визначили чіткі напрямки діяльності ООН у новому тисячолітті – підтримка міжнародного миру і безпеки; викорінення злидненості; охорона навколишнього середовища; права людини та відповідальне врядування; зміцнення ООН.

Декларація тисячоліття ООН закликає країни до створення нового глобального партнерства, визначає основні цінності та принципи сприяння розвитку. Ключові цілі, визначені в Декларації, розподілені на **7 блоків**:

- 1) мир, безпека та роззброєння;
- 2) розвиток та викорінення злиднів;
- 3) охорона довкілля;
- 4) права людини, демократія та належне управління;
- 5) захист уразливих;
- 6) задоволення особливих потреб Африки;
- 7) зміцнення ООН.

Виходячи із загальних ключових цілей, визначених в Декларації, були сформульовані вісім глобальних цілей суспільного розвитку, які отримали назву **Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ)** (табл. 2) [18].

Таблиця 2

Цілі розвитку тисячоліття і завдання щодо їх реалізації

Цілі	Завдання
Викорінення крайнього зубожіння та голоду	1) скоротити до 2015 р. вдвічі частку населення, чий дохід складає менше 1 дол. на день; 2) забезпечити повну та продуктивну зайнятість та достойну роботу всім, включаючи жінок та молодь; 3) скоротити вдвічі до 2015 р. частку голодуючого населення
Надання всім жителям планети початкової освіти	4) забезпечити до 2015 р. дітям усього світу (як дівчаткам, так і хлопчикам) можливість у повному обсязі отримати початкову освіту
Забезпечення ґендерної рівності та розширення прав жінок	5) ліквідувати ґендерну нерівність у сфері початкової та середньої освіти переважно вже до 2005 р., а до 2015 р. – досягнути цього на всіх рівнях системи освіти
Скорочення дитячої смертності	6) скоротити за 1990-2015 рр. смертність серед дітей до п'яти років на дві третини
Покращення охорони здоров'я	7) скоротити за 1990-2015 рр. коефіцієнт материнської смертності на три чверті

матерів	8) забезпечити до 2015 р. всезагальний доступ до отримання допомоги в сфері репродуктивного здоров'я
Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями	9) зупинити до 2015 р. розповсюдження ВІЛ/СНІДу та започаткувати тенденцію до скорочення захворюваності; 10) забезпечити до 2010 р. загальнодоступне лікування від ВІЛ/СНІДу всім, хто цього потребує; 11) зупинити до 2015 р. розповсюдження малярії та інших важких захворювань та покласти початок тенденції до скорочення захворюваності
Забезпечення екологічної стійкості	12) включити принципи екологічно раціонального розвитку в національні стратегії та програми, повернути назад процес втрати природних ресурсів; 13) знизити масштаби скорочення біологічного різноманіття, досягнувши до 2010 р. значного зменшення темпів його втрати; 14) вдвічі скоротити до 2015 р. частку населення, яке не має постійного доступу до чистої питної води та живе в антисанітарних умовах; 15) досягнути до 2020 р. значного покращення життя щонайменше 100 мільйонів жителів нетрів
Формування глобального партнерства в цілях розвитку	16) розвинути відкриту торговельну та фінансову систему, яка діє на основі правил, передбачувану та неупереджену. Це включає схильність до порядку в управлінні, зменшення зубожіння на національному та міжнародному рівнях; 17) вирішити особливі проблеми держав, що не мають виходу до моря, та малих острівних країн, що розвиваються; 18) всестороннє вирішувати проблеми заборгованості країн, що розвиваються, щоб борговий тягар був прийнятним протягом тривалого періоду, шляхом здійснення національних та міжнародних заходів; 19) у співробітництві з приватним сектором зробити доступними блага нових технологій, особливо інформаційні та комунікаційні

Наступним етапом у становленні доктрини сталого розвитку стала зустріч керівників країн та урядів “Ріо+10” в Йоганнесбурзі **2002 р.** (+10 означає 10 років після конференції у Ріо-де-Жанейро). На цьому зібранні було розглянуто результати, досягнуті країнами з виконання зобов’язань, взятих в 1992 та 1997 роках, оцінено успіхи на шляху просування до сталого розвитку. Зустріч в Йоганнесбурзі дала змогу закласти важливий фундамент – визначити цілі, часові рамки і зобов’язання з широкого спектру питань, які покликані змінити життя у всіх регіонах світу. Проте зустріч підтвердила, що сталий розвиток є одним з центральних питань міжнародного порядку денного, і забезпечила прийняття практичних заходів, необхідних для вирішення багатьох актуальних світових проблем.

Більша частина подальшої роботи була перенесена на місцевий, національний та регіональний рівні. На уряди було покладено головну відповідальність за виконання зобов’язань. Проте зрозуміло, що самі вони не в змозі виконати всю роботу, тому вирішальну роль з підтримки партнерства,

захисту прав і нагляду було відведено групам громадянського суспільства, а також приватному сектору, який має у своєму розпорядженні значні ресурси, технології та ноу-хау.

На зустрічі були визначені зобов'язання щодо досягнення конкретних, узгоджених у часі цілей та цільових показників, у тому числі, деякі нові, пов'язані із забезпеченням базовими елементами санітарії, використанням і виробництвом хімічної продукції, збереженням та відновленням рибних запасів і зменшенням темпів втрати біорізноманіття. Було приділено додаткову увагу таким новим питанням як моделі сталого виробництва та споживання, енергетика та гірничовидобувна промисловість. Важливим результатом зустрічі стало те, що узгоджені на міжнародному рівні зобов'язання були доповнені низкою добровільних партнерських ініціатив зі сталого розвитку. В декларації відмічено, що для забезпечення сталого розвитку необхідні довгострокова перспектива та залучення широких мас до розроблення політики, ухвалення і виконання рішень на всіх рівнях. Це вимагає формування сталих партнерських відносин між усіма основними групами. Свій внесок у створення справедливо влаштованих і сталих громад зобов'язаний робити і приватний сектор, включно великі і малі компанії.

Зустріч на вищому рівні в Йоганнесбурзі за своєю структурою та результатами відрізнялась від попередніх конференцій ООН. Вперше результатами зустрічі стали не тільки заключні документи, а й були створені добровільні партнерства, які мали забезпечувати збирання, акумуляцію та впровадження додаткових ресурсів для реалізації відповідних зобов'язань щодо досягнення сталого розвитку (більш широкого доступу до водних ресурсів та санітарії; розвитку енергетики; підвищення виробництва сільськогосподарської продукції; відповідного використання токсичних речовин; збереження біорізноманіття та більш раціонального використання екосистем). Ці партнерства, діяльність яких забезпечувалась і урядовими зобов'язаннями, мали виконувати функцію внутрішнього механізму виконання прийнятих рішень. Діалог між урядами, громадянським суспільством і приватним сектором вийшов на новий рівень.

До засобів здійснення Плану виконання рішень віднесено: координацію макроекономічної політики країн; стимулювання припливу прямих іноземних інвестицій; збільшення обсягу офіційної допомоги; заохочення приватного сектора (в т.ч. транснаціональних корпорацій), приватних фондів і організацій громадянського суспільства до надання фінансової і технічної допомоги; послаблення надмірного тягаря заборгованості країн, що розвиваються; вирішення пов'язаних з торгівлею питань, які впливають на інтеграцію малих і економічно вразливих країн до багатосторонньої торговельної системи; розширення, полегшення і фінансування доступу до екологічно безпечних технологій тощо.

У вересні 2010 р. в Нью-Йорку пройшло засідання Генеральної Асамблеї ООН з питань виконання Цілей розвитку тисячоліття. У Доповіді, присвяченій цьому питанню, підкреслювалось, що визначені цілі можна досягти там, де національні стратегії розвитку, політичні реалії та програми підтримуються

міжнародними партнерами з розвитку. До 2008 р. спостерігалися сприятливі тенденції, які дозволили багатьом регіонам стати на шлях досягнення хоча б декількох цілей. Ситуація серйозно погіршилась в результаті економічного спаду 2008-2009 рр. та продовольчої і енергетичної кризи. В той же час покращення проходять нерівномірно. Якщо не будуть прийняті широкомасштабні заходи, то в деяких регіонах досягнення ЦРТ у визначені терміни стане неможливим. Старі та нові проблеми загрожують подальшим уповільненням прогресу в певних регіонах або навіть підривом досягнутих раніше результатів. В той же час ЦРТ можуть бути досягнутими. Найбільш важливе питання – як прискорити темп змін порівняно з тим, що спостерігався протягом останніх десяти років.

Саміт завершився прийняттям глобального плану дій, спрямованого на реалізацію ЦРТ щодо подолання злиднів до 2015 р., а також оголошенням нових зобов'язань у сфері охорони здоров'я жінок і дітей та інших ініціатив проти бідності, голоду та хвороб. В резолюції ГА ООН було відмічено, що найважливіше значення в процесі розвитку має відповідальність національних урядів та самих країн. Єдиного рішення для всіх не існує. Кожна країна несе головну відповідальність за свій економічний і соціальний розвиток, неможливо переоцінити роль національної політики, внутрішньодержавних ресурсів та стратегій розвитку. Одним з найбільш важких питань для вирішення найближчим часом залишаються проблеми збереження довкілля та його відновлення, особливо в контексті **модернізації програм конкретних дій на національному рівні.**

1.2 Основні економічні цілі та індикатори сталого розвитку

Відповідно до базових положень доктрини сталого суспільного розвитку розмежовуються поняття “економічний розвиток” і “економічне зростання”. Економічне зростання спрямоване на кількісне збільшення масштабів економіки в її фізичному вимірі. Це передбачає збільшення обсягів і швидкості матеріальних і фінансових потоків, кількісне зростання народонаселення і збільшення обсягів запасів продуктів людської праці. Економічний розвиток передбачає якісне удосконалення структури, організації фізичних обсягів і потоків. Якщо економічне зростання, засноване виключно на кількісних показниках, врешті-решт призводить до саморуйнації (отже, є “несталим”), то економічний розвиток як процес якісних змін у сфері виробництва, обміну, розподілу, споживання ресурсів і результатів праці і є тією матеріальною основою, підґрунтям сталого, збалансованого розвитку суспільства. Не випадково, що на цій основі свого часу були розроблені концепції “динамічного економічного зростання”, “органічного економічного зростання” та “динамічної рівноваги” - певні теоретичні приближення до концепції сталого економічного розвитку, які свого часу знайшли відображення у роботах Римського клубу. На відміну від домінуючих в традиційній економічній науці концепцій безперервного і безмежного економічного зростання розвиток цих теорій

дозволив підійти до визначення цілей економічного розвитку більш виважено і включити до їх переліку в якості рівноважливих складових досягнення таких орієнтирів: 1) економічного зростання; 2) повної зайнятості; 3) макроекономічної (фінансової) стабільності; 4) зовнішньоекономічної рівноваги; 5) економічної свободи; 6) економічної безпеки і захищеності; 7) економічної справедливості; 8) економічної ефективності [22, с. 37].

Економічне зростання, як запорука досягнення вищого рівня загального добробуту, полягає у збільшенні виробництва товарів і послуг з перебігом часу, виявляється у темпах зростання, що характеризуються, зокрема, змінами рівня реального валового внутрішнього продукту. Швидке економічне зростання є важливим пріоритетом для країн, що розвиваються, воно дещо послаблює суперечність між безмежними потребами і обмеженими ресурсами, а також забезпечує можливість поліпшення добробуту громадян і вирішення соціально-економічних проблем. В індустріальних країнах економічне зростання як мета піддається серйозним сумнівам внаслідок таких супроводжуючих його за останні два десятиріччя процесів, як забруднення оточуючого середовища і швидке зростання споживання невідновлюваних ресурсів. Збалансованість темпів економічного зростання і споживання є однією з нагальних проблем забезпечення сталого економічного зростання, що наразі набуває глобальний характер.

Повна зайнятість означає використання всіх наявних і придатних до виробництва ресурсів, включаючи робочу силу, землю, сировину, капітал. Але насамперед зазвичай мова йде про забезпечення зайнятості робочої сили як інтегративного показника задіяння й інших факторів виробництва. В індустріально розвинених країнах існує загальна думка, що економічна система має забезпечувати роботою тих, хто хоче працювати відповідно до своєї кваліфікації, тобто має прагнути досягнення ефективної зайнятості. Для країн з перехідною економікою і країн, що розвиваються, характерними є висока норма безробіття і неповна зайнятість. В силу різних обставин вони не можуть висунути і реалізувати у відносно короткий термін мету досягнення повної зайнятості.

Макроекономічна (фінансова) стабільність визначається станом загальної рівноваги, збалансованості сукупного попиту і сукупної пропозиції. Одними з найважливіших критеріїв досягнення макроекономічної стабільності є наявність сталого грошового обігу, стабільної фінансової системи, які дозволяють уникати інфляційних і дефляційних процесів, запобігати різким коливанням економічної кон'юнктури. Все це сприятиме підтриманню стабільності цін як центральної сигнальної системи ринкової економіки, за якою орієнтують свою раціональну поведінку господарюючі суб'єкти.

Зовнішньоекономічна рівновага передбачає розумно зважений торговельний і платіжний баланс. Саме досягнення довготривалої збалансованості у зовнішній торгівлі є однією з головних цілей економічної системи та протекціоністської політики держави, спрямованої на забезпечення сприятливих зовнішніх умов і чинників сталого економічного зростання в країні. Особливого значення ця мета набуває у сучасних умовах глобалізації світового

господарства, зростаючої взаємозалежності економічних систем різних країн і цілих регіонів.

Економічна свобода як фундаментальний принцип організації ринкової системи господарювання і сьогодні залишається визначальним орієнтиром у розбудові й розвитку вільного, демократичного, громадянського суспільства на засадах вільного підприємництва. У ринкових системах окремі економічні елементи (споживачі, або домашні господарства; підприємці, чи виробничі одиниці) мають право на автономні рішення щодо принципових економічних питань. Чим ширший спектр можливостей, альтернатив такого вибору при вирішенні основних проблем економіки, тим вищий ступінь економічної і політичної свободи в суспільстві. Конкретними проявами й вимірами економічної свободи є утвердження інституту приватної власності і вільного підприємництва, вільна конкуренція, вільне ціноутворення, свобода торгівлі, заняття та угод, доступу на ринки, свобода пересування, свобода вибору місця проживання, свобода об'єднань тощо. Економічна свобода не може бути абсолютною і не має нічого спільного із вседозволеністю. Вона пов'язана з повагою до інтересів інших, відповідальністю за свої дії та їх результати і передбачає високий рівень самоорганізації особи і суспільства.

Економічна безпека і захищеність полягають у запобіганні втрат від економічних ризиків, наприклад, безробіття, інфляції, банкрутств чи бідності, виробничих травм тощо, а в разі їх настання – у допомозі і підтримці економічно слабких, непрацездатних і недієздатних членів суспільства. У більшості країн вважається, що саме суспільство має взяти на себе забезпечення гідного існування хворих, інвалідів та людей похилого віку і таким чином створити підґрунтя для сталого розвитку суспільства в цілому.

Економічна справедливість має багатоаспектний характер і значною мірою пов'язана з розумінням і додержанням людьми певних морально-етичних норм взаємовідносин. У сучасній економічній теорії немає єдності поглядів стосовно визначення поняття економічної справедливості в контексті завдань сталого розвитку суспільства. Більш-менш чітко окреслено сферу економічних відносин, де принцип економічної справедливості знаходить своє наочне відображення, а саме – розподіл ресурсів і доходів. Існує принаймні чотири точки зору стосовно визначення справедливого розподілу. Так, згідно з егалітарним підходом необхідний рівний розподіл благ між індивідами; з позицій утилітаризму товари і послуги слід розподіляти, максимізуючи загальну корисність для всіх членів суспільства, а отже надавати більше благ тим, хто зможе більше ними насолоджуватися; відповідно до концепції Роулса найбільш справедливий розподіл максимізує корисність для найменш забезпечених членів суспільства; ринково орієнтоване визначення справедливості полягає в тому, що вона встановлюється ринком відповідно до продуктивності факторів виробництва та дії попиту і пропозиції на них. Звідси, оцінка справедливості тих чи інших господарських заходів у сфері розподілу й перерозподілу ресурсів та доходів від їх використання залежатиме від пануючих у суспільстві тлумачень поняття економічної справедливості.

Економічна ефективність полягає у тому, наскільки оптимально розподілені виробничі ресурси, задіяні наявні продуктивні сили суспільства стосовно витрат і вигод їх використання. Економічні системи якраз і створюються з метою забезпечення максимальної віддачі від обмежених виробничих ресурсів за мінімальних витрат.

Системна реалізація розглянутих основних економічних цілей зумовлює вирішення цілої низки проблем методологічного характеру. Зокрема, у різних країнах і в різні часи економічні цілі суспільства мають суттєві особливості. Звідси впливає проблема інтерпретації цілей, практичних заходів і політичних програм для їх досягнення у жорсткій прив'язці до специфіки (конкретно-історичної, національної, геополітичної і т.п.) соціально-економічного розвитку певного суспільства. Деякі цілі піддаються точному кількісному вимірюванню, як наприклад, зазначені у “магічному чотирикутнику” (див. рис. 1).

Саме по ним можна чітко визначити загальну ефективність функціонування економічної системи. Магічність чотирикутника у цьому випадку полягає в практичній неможливості одночасного досягнення цілей, що утворюють його вершини. Це той магічний, ідеальний вираз ефективності, до якого прагне і має наближатися будь-яке суспільство при втіленні ідеології сталого розвитку.

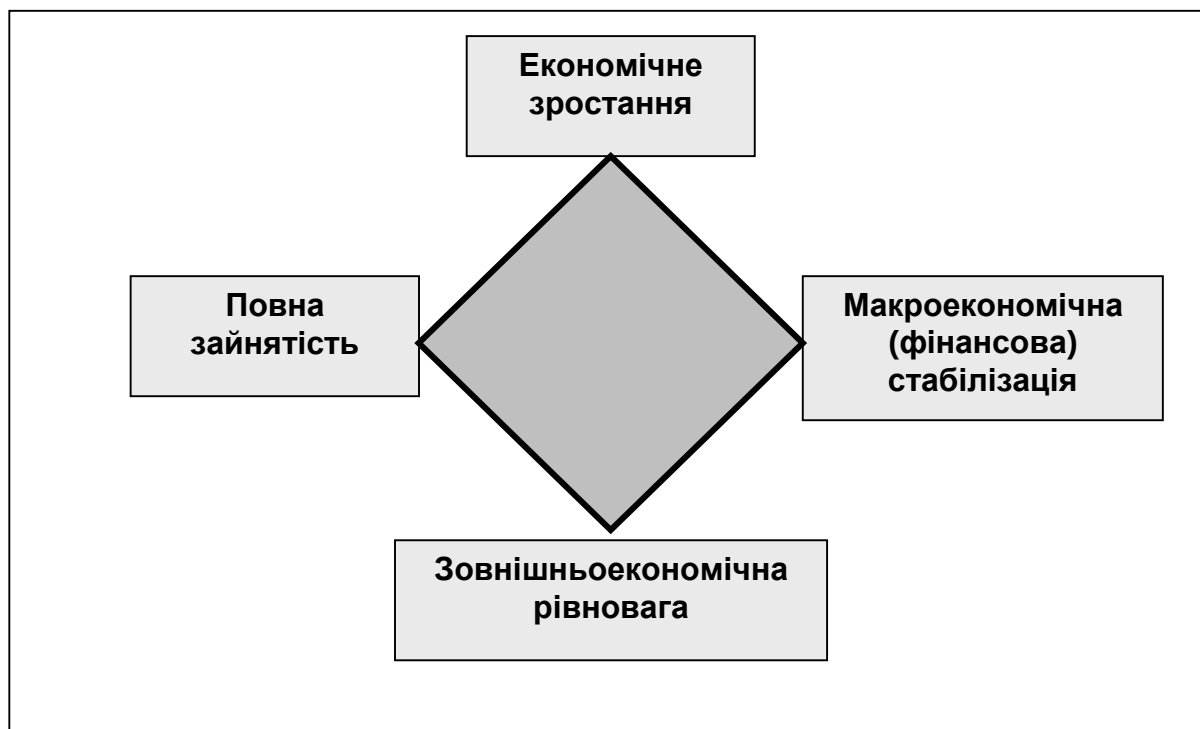

Рис. 1. “Магічний чотирикутник” цілей економічного розвитку

Натомість є цілі, які важко або взагалі неможливо виміряти кількісно, як наприклад, справедливість і захищеність, але ступінь їх реалізації або нереалізації відчувається кожним членом суспільства. Деякі з зазначених цілей взаємодоповнюють одна одну, з досягненням однієї з них можуть бути здійснені й інші цілі. Так, економічне зростання веде до повної зайнятості, встановлення зовнішньоекономічної рівноваги. Повна зайнятість, у свою чергу,

сприяє більшій справедливості в розподілі доходів, економічній безпеці і захищеності. Проте в реальній дійсності дуже часто багато із зазначених цілей можуть суперечити одна одній. Наприклад, збалансування доходів, їх вирівнювання можуть негативно позначитись на стимулах до праці, інвестування, ризику, тобто послабити дію чинників прискореного економічного зростання. У макроекономіці дуже часто має місце ситуація, коли повна зайнятість досягається за рахунок інфляції і, навпаки, подолання останньої ведеться шляхом скорочення виробництва і робочих місць.

Таким чином, суперечність основних економічних цілей змушує суспільство розробляти систему пріоритетів, які знаходять своє відображення у конкретних програмах і економічній політиці, спрямованій на досягнення сталого розвитку. Як правило, у цьому разі виокремлюють три взаємопов'язані проблеми, для вирішення яких формуються відповідні механізми забезпечення сталого економічного розвитку:

- по-перше, підтримка сталого масштабу економіки, який би відповідав її екологічній системі;

- по-друге, справедливого розподілу (distribution) ресурсів і можливостей не тільки в рамках нинішнього покоління людей, але й між нинішнім і майбутніми поколіннями, а також між людиною та іншими біологічними видами;

- по-третє, ефективного розподілу (allocation) ресурсів у часі, який би адекватного враховувавав природний капітал.

Важливою проблемою практичного втілення доктрини сталого економічного розвитку є формування системи вимірювання для кількісного та якісного оцінювання відповідного процесу. Головними вимогами до зазначеної системи є її інформаційна повнота та адекватність представлення взаємопов'язаної “тріади” складових сталого розвитку – економічної, соціальної та екологічної. Контроль за досягненням цілей реалізації, управління цим процесом, оцінка ефективності використовуваних засобів і рівня виконання конкретних завдань вимагають розробки відповідних критеріїв і показників – індикаторів сталого розвитку. В цьому напрямі зараз працюють як авторитетні міжнародні організації, так і численні наукові колективи, проте на теперішній час однозначного узгодження їх позицій поки що не досягнуто. Нині запропоновані і активно обговорюється ряд проектів індикаторів для систем різних масштабів – глобального, регіонального, національного, локального, галузевого і навіть для окремих населених пунктів і підприємств. Серед них слід відмітити такі проекти з розробки індикаторів сталого розвитку як:

- система індикаторів сталого розвитку, запропонована Комісією ООН зі сталого розвитку;

- система інтегрованих екологічних та економічних національних рахунків (System for Integrated Environmental and Economic Accounting), запропонована Статистичним відділом ООН (зорієнтована на облік впливу екологічного чинника в системі національних рахунків);

- показник “істинних заощаджень” (genuine savings), методика розрахунку якого була розроблена Світовим Банком;
- програма екологічних індикаторів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Для з’ясування вихідних принципів побудови системи індикаторів і показників сталого економічного розвитку пропонується взяти за основу розробки **Комісії ООН зі сталого розвитку**.

У цьому разі під **індикатором** сталого розвитку розуміється показник (найчастіше кількісний), який відображає економічний, соціальний і / або екологічний розвиток у певному регіоні, і має такі властивості як простота інтерпретації, широкий розмах, чутливість до змін, кількісна визначеність і дозволяє робити прогнози й вчасно визначати тенденції. Індикатор сталого розвитку являє собою представлення певної характеристики одного або більше вимірів розвитку, яке дозволяє оцінювати прогрес, підвищувати ефективність і дієвість прийняття рішень за допомогою спрощення й агрегування великих об’ємів інформації й надання її у вигляді такої “згортки” особам, що приймають рішення.

Розрахунок індикаторів сталого розвитку передбачає опрацювання низки відповідних **показників (параметрів) сталого розвитку** - сукупності вихідних даних, яка характеризує ті або інші процеси та явища суспільного життя або навколишнього природного середовища.

Індикатори сталого розвитку за **ознакою сфери впливу** розбиті на **чотири основні групи**:

- індикатори соціальних аспектів сталого розвитку (боротьба з бідністю, демографічна динаміка, сприяння розвитку освіти, підготовці кадрів та поінформованості суспільства, охорона здоров’я, сприяння сталому розвитку населених пунктів);
- індикатори економічних аспектів сталого розвитку (економічний розвиток, зміна характеру споживання, фінансові ресурси і механізми);
- індикатори екологічних аспектів сталого розвитку (включаючи характеристики водних, земельних та інших природних ресурсів, атмосфери, системи управління відходами);
- індикатори інституційних аспектів сталого розвитку (програмування і планування політики, наукові розробки, міжнародні правові інструменти, інформаційне забезпечення, посилення ролі основних груп населення).

За **ознакою цільової спрямованості впливу** виокремлюються **три групи** індикаторів сталого розвитку:

- індикатори – рушійні сили, що характеризують людську діяльність, процеси і характеристики, які впливають на сталий розвиток;
- індикатори стану, які характеризують поточний стан різних аспектів сталого розвитку;
- індикатори реагування, які дозволяють здійснювати політичний (управлінський) або інший спосіб реагування для змін поточного стану.

Відбір зазначених індикаторів первісно здійснювався за схемою, запропонованою ОЕСР, де були виокремлені 4 типи індикаторів – тиск (на навколишнє середовище), стан (навколишнє середовище), вплив (на навколишнє середовище), реакція (необхідні заходи) (всього 134 індикатори). Обговорення і пілотні проекти довели, що цей список є надмірним і ускладнює оцінювання і аналіз відповідних процесів на національному рівні. Через це із часом відбулась часткова відмова від запропонованої схеми на користь схеми “тема – підтема – індикатор”. В економічній сфері виділено дві теми – економічна структура і виробництво/споживання. Економічна структура представлена трьома напрямками: економіка, торгівля, фінанси. Виробництво і споживання включає 4 теми: споживання матеріальних ресурсів, споживання енергії, утворення і утилізація відходів, транспорт. Зазначені напрями діяльності згруповані за ознакою можливостей прийняття політичних рішень і управління відповідними господарськими процесами (див. табл. 3) [13].

Таблиця 3

Базовий набір економічних індикаторів сталого розвитку

Групи індикаторів	Індикатор – рушійна сила	Індикатор поточного стану	Індикатор реагування
А. Соціальні індикатори (боротьба з бідністю, демографічна динаміка, сприяння освіти, підготовці кадрів та поінформованості суспільства)			
Б. Економічні індикатори			
Економічний розвиток	- темп зростання ВВП на душу населення (%); - експорт товарів і послуг; - імпорт товарів і послуг	- ВВП на душу населення; - скорегований на екологічний збиток НД на душу населення; - внесок виробничої діяльності до ВВП (%); - експортна частка ВВП (%)	- частка інвестицій у ВВП; - частка в регіональних торговельних угодах (так \ ні)
Зміна характеру споживання	- скорочення запасів мінеральних ресурсів (у% від затверджених запасів); - щорічне споживання енергії на душу населення		
Фінансові ресурси і механізми	- частка продажу ресурсів у ВВП (%)	- зовнішня допомога розвитку (отримана або передана, у% від ВВП); - борги (у 5 від ВВП); - обслуговування боргу (у% від боргу)	- частка ВВП, що спрямовується на захист навколишнього середовища; - екологічні податки і субсидії (у% від державних доходів); - розмір додаткового фінан-

			сування на сталий розвиток після 1992 р.; - програма інтегрованих еколого-економічних рахунків (так \ ні); - погашення заборгованості
В. Екологічні індикатори (водні ресурси, земельні ресурси, інші природні ресурси)			
Г. Інституційні (організаційні) індекси (структура прийняття рішень – затвердження методів оцінки екологічного збитку, наявність програм національної статистики з довкілля, наявність стратегії сталого розвитку, наявність національної ради зі сталого розвитку, наявність інформаційних баз, які стосуються національних традицій, ратифікація міжнародних угод, які стосуються сталого розвитку та інші)			

Сукупність індикаторів сталого розвитку визначає кількісно-якісні параметри та формує низку показників для їх оцінювання. За визначенням ООН ключові показники забезпечення сталого розвитку можна згрупувати у 14 розділів (див. Додаток А).

Слід зазначити, що окрім індикаторів розробляються і застосовуються на практиці індекси сталого розвитку. **Індекс** – це агрегований (або зважений) показник, який заснований на декількох інших індикаторах або даних. Використовування індексів є прийнятним у тих сферах, де чітко визначені причинно-наслідкові зв'язки.

Зокрема, для оцінки **економічної складової** сталого розвитку пропонується використовувати два глобальних індекса:

- *індекс конкурентоспроможного розвитку*, розробленого організаторами Світового економічного форуму (World Economic Forum). Індекс конкурентоспроможності формується з таких трьох індикаторів: індикатора технологічного розвитку країни; індикатора громадянських інститутів та індикатора макроекономічного середовища. У свою чергу, ці три індикатори обчислюються на основі використання 47 наборів даних про стан трансферу технологій та інноваційного розвитку країни, рівень розвитку інформаційних та комунікаційних технологій, рівень видатків країни на дослідження і розвиток, рівень іноземних інвестицій, рівень незалежності бізнесу від уряду, рівень корупції в країні та інше. Індекс конкурентоспроможності щорічно публікується у формі так званого “Глобального звіту про конкурентоспроможність”;

- *індекс економічної свободи*, який розроблений інтелектуальним центром фундації Heritage Foundation. Індекс економічної свободи формується з таких десяти індикаторів: торгової політики країни; фіскального навантаження з боку уряду; урядової інтервенції в економіку; монетарної політики; потоків капіталів та іноземних інвестицій; банківської та фінансової діяльності; політики формування цін та оплати праці; прав на приватну власність; політики регулювання; неформальної активності ринку. Ці десять індикаторів

обчислюються на основі використання 50 наборів різноманітних даних економічної звітності. Індекс економічної свободи щорічно друкується у Wall Street Journal.

Зауважимо, що для оцінки **соціальної складової** сталого розвитку використовуються індекс якості і безпеки життя (розроблений міжнародною організацією Economist Intelligence Unit), індекс людського розвитку (використовується програмою ООН United Nations Development Program), індекс суспільства, заснованого на знаннях, або К-суспільства (розроблений департаментом ООН з економічного і соціального розвитку — UNDESA).

Розрахунок всіх зазначених індекси обов'язково передбачає й оцінку необхідних **економічних параметрів**. Наприклад, *індекс якості і безпеки життя* формується з допомогою таких дев'яти індикаторів: ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності; середньої тривалості життя населення країни; рейтингу політичної стабільності і безпеки країни; кількості розлучених сімей на 1000 населення; рівня громадської активності (активність профспілок, громадських організацій та ін.); різниці за географічною широтою між кліматично теплішими і холоднішими регіонами країни; рівня безробіття в країні; рівня політичних і громадянських свобод в країні; співвідношення між середньою заробітною платою чоловіків і жінок.

Індекс людського розвитку формується з допомогою таких трьох індикаторів: середньої тривалості життя населення країни; рівня освіченості та стандарту життя населення країни, що вимірюється ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ВВП за ПКС).

При розрахунку *індексу суспільства, заснованого на знаннях*, враховуються такі індикатори: інтелектуальні активи суспільства; перспективність розвитку суспільства та якість розвитку суспільства, які, у свою чергу, формуються з допомогою 15 наборів даних про рівень охоплення молоді освітою та інформацією, інвестиційний клімат у країні, рівень корупції, нерівність розподілу матеріальних і соціальних благ (GINI-індекс), рівень дитячої смертності тощо. Отже, зазначені індекси “соціальної складової” також можуть використовуватися й для аналізу результатів ступеня досягнення “сталості” економічного розвитку.

Це саме стосується й індексів **екологічної складової** цього процесу – йдеться насамперед про *індекс екологічного виміру* (ESI, Environmental Sustainability Index), методика розрахунку якого була розроблена Центром з екологічного законодавства та політики Єльського університету (США). Індекс ESI кількісно визначає здатність тієї чи іншої країни захищати своє навколишнє середовище як у поточний період часу, так і в довготерміновій перспективі, виходячи з таких п'яти критеріїв: наявність національної екологічної системи; можливість протидії екологічним впливам; зниження залежності людей від екологічних впливів; соціальні та інституціональні можливості країни відповідати на екологічні виклики; можливість глобального контролю за екологічним станом країни. Окрім того, цей індекс може використовуватися як потужний інструмент для прийняття рішень на аналітичній основі з урахуванням соціального та економічного вимірів сталого розвитку країни.

Таким чином, на теперешній час завдяки зусиллям міжнародних організацій і численних наукових колективів сформований досить потужний методичний апарат оцінювання ступеня досягнення цільових орієнтирів сталого економічного розвитку на глобальному, національному та регіональному рівнях. Застосування цього апарату дозволяє виважено підійти до з'ясування української специфіки реалізації зазначених цілей.

ЧАСТИНА 2

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

2.1. Особливості реалізації цілей економічного розвитку в сучасній Україні

Україна задекларувала своє бажання перейти на шлях сталого розвитку ще на конференції в Ріо-де-Жанейро у 1992 р., підписавши Декларацію Ріо і Програму дій “Порядок денний на 21 століття”. На наступних конференціях “Ріо+5” та “Ріо+10” Україна підтвердила свої прагнення йти шляхом сталого розвитку. З цією метою було прийнято низку правових актів, спрямованих на поступовий перехід до сталого розвитку. Зокрема, схвалено Концепцію сталого розвитку населених пунктів, розраховану на тривалу перспективу (15-20 років) і Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, прийнято Земельний, Лісовий, та Водний кодекси України, Кодекс України про надра, Закони України “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про тваринний світ”, “Про рослинний світ”, “Про екологічну експертизу” тощо.

Постановою КМУ від 26.04.2003 р. № 634 було затверджено Комплексну програму реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003–2015 роки [4]. Програма є основою стратегічного планування переходу України до сталого розвитку та її інтегрування у європейське і світове співтовариство. Основними завданнями Програми визначено: ліквідацію бідності, впровадження моделей сталого виробництва і споживання, спрямованих на забезпечення життєдіяльності людини, охорону і раціональне використання природних ресурсів, оптимізацію ресурсної бази економічного і соціального розвитку. У грудні 2010 р. був прийнятий Закон України “Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року”, а у травні 2011 р. був затверджений Національний план дій з охорони навколишнього середовища на 2011-2015 роки.

Однак слід визнати, що на теперешній час практичні механізми втілення вимог законодавства щодо забезпечення сталого розвитку поки що розроблені недостатньо. Найболючішою проблемою реалізації природоохоронних програм є брак бюджетного фінансування. Програми передбачають більше заходів, ніж

можуть бути профінансовані з бюджетного природоохоронного фонду, в той час як альтернативні механізми фінансування не задіяні. Не здійснюється моніторинг і практично відсутня інформація щодо процесу реалізації й результативності всіх затверджених національних і загальнодержавних природоохоронних проєктів.

Невирішеність і вимушена першочерговість чинників забезпечення економічного зростання відсувають на другий план врахування принципів сталого розвитку і в галузевій політиці, і у законодавстві України. Національна стратегія сталого розвитку України до цього часу не прийнята, хоча у плані дій “Україна – ЄС” міститься підрозділ “Сприяння сталому розвитку”, який передбачає:

- вжити подальших заходів щодо завершення створення адміністративних структур і процедур для забезпечення стратегічного планування сталого розвитку та узгодженості дій між відповідними задіяними сторонами;

- завершити розробку та прийняти державну стратегію сталого розвитку, здійснити заходи для забезпечення її імплементації; передбачити заходи реалізації довготермінової стратегії;

- вжити подальших заходів щодо включення питань захисту навколишнього середовища до політики у інших сферах, зокрема у галузі промисловості, енергетики, транспорту, регіонального розвитку та сільського господарства.

Відсутність дієвих механізмів забезпечення сталого розвитку України позначається на результатах реалізації цілей розвитку національної економіки. По суті, в нашій країні склалася вкрай нераціональна структура природокористування і управління господарськими процесами, яка є в цілому неефективною і екологічно небезпечною. Потенційно небезпечені виробництва мають велику питому вагу в структурі промислового виробництва, на них припадає понад 40% вартості основних засобів, 30% обсягів виробництва і 20% зайнятих. За період економічних перетворень у структурі промислового виробництва України різко зросла частка сировинно- та енергомістких й водночас найбільш забруднюючих докілья галузей промисловості – гірничо-металургійної, паливно-енергетичної, хімічної та нафтохімічної – з 7,3% у 1991 р. до понад 60% на теперешній час.

Сформувалася яскраво виражена сировинна спрямованість експорту. Частка матеріало- і енергоємних галузей в українському експорті сягнула близько 60%, причому 40% від усього експорту припадає на продукцію лише однієї галузі – чорної металургії. Оскільки збільшення експорту відбувається передусім за рахунок енергоємних виробництв, воно потребує зростання імпорту енергоносіїв, які використовуються переважно для виробництва первинної сировини та напівфабрикатів. Створюється загроза самодостатнього зростання сировинних галузей. У геостратегічному аспекті це загрожує перетворенням України на сировинний придаток розвинених країн.

Енергоємність ВВП України складає 0,89 кг умовного палива на кожний долар США валового внутрішнього продукту, розрахованого через паритет купівельної спроможності, що у 2,6 раза перевищує середній рівень енергоємності ВВП країн світу. Висока енергоємність ВВП в Україні є

наслідком істотного технологічного відставання у більшості галузей економіки і житлово-комунальній сфері, незадовільної галузевої структури національної економіки та впливу “тіньового” сектора економіки.

Значних масштабів набуло фізичне і моральне старіння промислово-виробничих основних засобів. Спостерігається прискорений процес деградації основних фондів у базових галузях національної економіки внаслідок катастрофічного скорочення обсягів капіталовкладень. Ступінь зносу основних виробничих фондів у розвинутих країнах, як правило, не перевищує 25%, пороговий індикатор для економічної безпеки держави не повинен перевищувати 50%. В Україні у більшості галузей він наближається до 60%, а в чорній металургії, хімічній і нафтохімічній промисловості перевищує 70%.

Найбільш загрозлива ситуація склалася у житлово-комунальному господарстві. Так, дві третини основних засобів ЖКГ вичерпали строк експлуатації, втрати теплової енергії та питної води у зовнішніх мережах становлять 60%, а теплової енергії в житловому фонді перевищують 30%. Питомі витрати енергоресурсів більш як у 2,5 рази вищі, ніж у країнах Європи, кількість аварій за останні 10 років збільшилася майже у 5 разів.

Висока ресурсо- та енергоємність економіки України призводить до надмірного забруднення території країни. Україна порівняно з країнами ЄС має високі показники утворення та накопичення відходів виробництва і споживання. Якщо у 1980 р. на одного мешканця України припадало 240 тонн накопичених відходів, у 1990 р. – 318 тонн, то в 2003 р. – вже понад 500 тонн. Якщо в країнах ЄС на тисячу доларів ВВП нараховується 32 кг відходів, у Польщі – 124 кг, то в Україні – 15 тонн. При цьому основна маса відходів утворюється в Донецькій (20%) і Дніпропетровській (62%) областях. Вагомий внесок робить побутова сфера: з 35 млн м³ щорічних накопичень твердих побутових відходів лише 3% проходять промислову переробку, решта утилізується шляхом складування у сховищах та на полігонах. Особливо стрімко зростають кількість і різноманітність твердих побутових відходів, у складі яких переважну більшість становить упаковка (тара).

Починаючи з 2001 р. спостерігається стала тенденція до збільшення забруднення, зокрема у найбільш забруднених містах. Обсяги викидів шкідливих речовин складають 10 т на 1 км² території або 85 кг на душу населення. За цими показниками Україна перевищує розвинені держави у кілька разів. В окремих регіонах зазначені показники є значно вищими, ніж відповідні середні показники по країні, зокрема в Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Івано-Франківській, Запорізькій областях.

Сільськогосподарське виробництво в Україні ґрунтується на несталих моделях природокористування. Для нашої країни характерні надмірна освоєність земельних ресурсів (72% замість допустимих 60-65% загальної площі), критична розораність території (що майже не має аналогів у світі – сягає 58% замість допустимих 40%, для порівняння: у Великобританії, Франції, ФРН – 28-32%), недостатня площа лісів (15,7% замість умовно оптимальних 22-25%) і еколого-стабілізуючих компонентів ландшафту в цілому (лісів, незайманих заплав, природних лук тощо, 37% замість 40-45%). У деяких

областях (Вінницька, Тернопільська Кіровоградська, Черкаська) рівень розораності перевищив 90%. Частка еродованих земель в Україні становить 57,4% площі країни. Щорічне зростання площ еродованої ріллі досягає в Україні 60-80 тис. га. Близько 20% території України перебуває у незадовільному стані через перенасичення ґрунтів різними токсичними сполуками. Надмірне навантаження на земельні ресурси спричинило дегуміфікацію ґрунтів, забруднення сільгоспугідь пестицидами, важкими металами та радіонуклідами, виснаження земельних ресурсів та інші негативні процеси.

Внаслідок впливу зазначених чинників в Україні сформувалася чітко виражена сировинна спрямованість експорту. Продукція кінцевого використання, перш за все, наукомістких і високотехнологічних галузей економіки експортується мало. Натомість частка матеріалої енергоємних галузей в українському експорті сягнула близько 60%. Зокрема за підсумками 2012 року частка недорогоцінних металів та виробів з них у структурі експорту становила 27,5%, продукції сільського господарства та харчової промисловості - 26%, мінеральних продуктів - 11,1% та невелика питома вага товарів з високою доданою вартістю (продукція машинобудування - 19,3%). В імпорті товарів значну питому вагу становлять мінеральні продукти - 32,5% та товари з високою доданою вартістю (продукція машинобудування - 26,4%).

Незбалансованість попиту і пропонування товарів на внутрішньому ринку, висока витратність виробництва, його низький технологічний рівень та застаріла інфраструктура обумовлюють стійку тенденцію до перевищення обсягів імпорту товарів порівняно з їх експортом, а також збільшення починаючи з 2006 р. негативного сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами.

Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами становило у 2008 році 13,3 млрд. доларів США і, незважаючи на динаміку економічного зростання у 2010 р., залишалося від'ємним на рівні 3 млрд. доларів США. При цьому від'ємне сальдо торгівлі товарами становило у 2010 р. 9,3 млрд. доларів США і обумовлене отриманням негативного результату торгівлі продукцією практично за всіма основними видами діяльності, крім металургійного та агропромислового комплексу. Однак позитивний результат торгівлі продукцією металургійного та агропромислового комплексу виявився недостатнім для компенсації втрат від збільшення обсягів імпорту паливно-енергетичних ресурсів, частка яких у загальному обсязі імпорту становить у 2010 р. 32,3% і продовжує збільшуватися внаслідок підвищення цін на енергоносії на світових ринках. Цьому сприяє надмірно висока енергоємність національної економіки порівняно з іншими європейськими країнами, а також надзвичайно високий рівень тінізації господарських процесів.

Хоча обсяги тіньової економіки в Україні дещо скоротились (до 38% від офіційного ВВП в 2010 р. і 34% в 2011 р.), однак й досі рівень тіньової економіки становить близько 34% від обсягу офіційного ВВП країни (за міжнародними експертними оцінками загрозливим для національної економічної безпеки вважається порогове значення тіньової економічної діяльності з критичним рівнем 30% офіційного ВВП)

Як результат такого стану справ, рівень конкурентоспроможності економіки нашої країни оцінюється як невисокий: Україна залишається у групі країн, які не досягли середнього показника конкурентоспроможності, і значно відстає від розвинутих держав (рис. 2) [2].

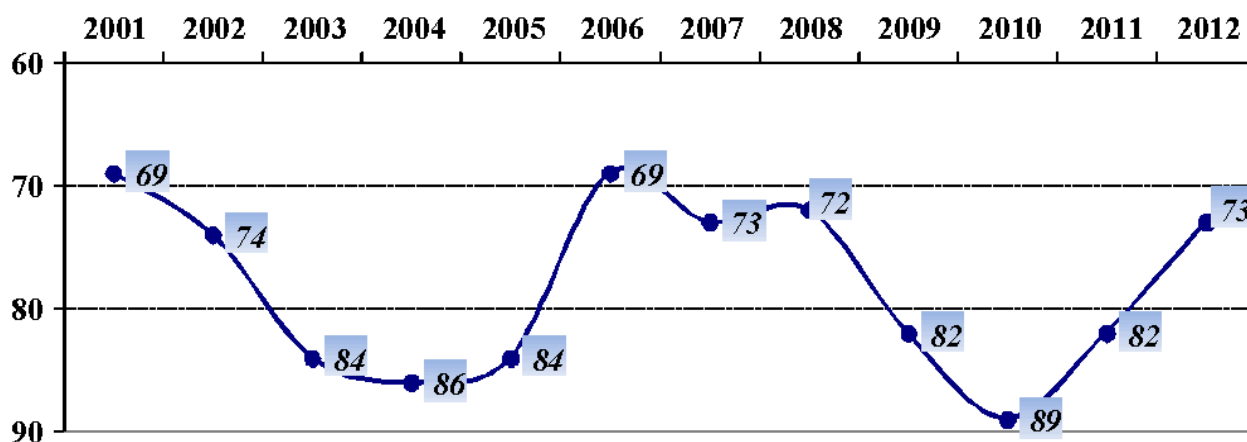

Рис. 2. Позиція України у рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності у 2001-2012 роках

Проблеми у розвитку національної економіки спричиняють погіршення ситуації у соціальній сфері. Чисельність населення України безупинно зменшується, за останні 10 років вона скоротилась на 4,1 млн осіб. Залишається високою смертність чоловіків працездатного віку, яка майже вчетверо перевищує смертність жінок відповідного віку. В Україні середня тривалість життя у чоловіків на 8-12 років, а у жінок на 4-7 років коротша, ніж у розвинених країнах. Сумарний коефіцієнт фертильності жінок (кількість дітей, яких народжує жінка протягом життя) становить менше 1, тоді як для звичайного відтворення населення необхідно, щоб його значення сягало 2,2-2,4 (див. Додаток Б).

Вирішення цих проблем значною мірою пов'язується із проведенням економічних та інституційних перетворень, спрямованих на модернізацію національної економіки. Стратегічним орієнтиром здійснення цих зрушень має стати впровадження доктрини сталого, збалансованого розвитку в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь громадян України.

2.2 Модернізація національної економіки як передумова і стратегія сталого розвитку українського суспільства

Глобальна фінансово-економічна криза стала для національної економіки ката-лізатором модернізації не тільки господарської системи, але й усіх сторін українського суспільства. Вона спонукала до усвідомлення необхідності рішучої зміни моделі розвитку в межах нової хвилі реформ. Одним з базових пріоритетів української модернізації задекларовано "...творення сучасної, конкурентоспроможної держави, визначальними характеристиками якої є верховенство права і розвинена правова культура, збалансована представницька

демократія, сильне самоврядування, дисциплінований і мобільний державний менеджмент” [1, с. 24].

Стратегічний модернізаційний вибір України передбачає перехід на інноваційну модель розвитку як єдину альтернативу нинішній деградації. З огляду на це навряд чи варто обмежуватися спрощеним розумінням модернізації як деякого процесу осучаснення, вдосконалення, оновлення, впорядкування. Очевидно, мова повинна йти про більш фундаментальні речі, а саме, про системні перетворення, радикальні зміни всього суспільного і господарського устрою. У такому вигляді модернізація, як триваючий і, практично, невинний трансформаційний процес, може мати екзогенну або гомогенну природу. Екзогенна модернізація йде ззовні і зверху, є здебільшого імпортованою, нав'язується за відомими західними зразками, диктується міжнародними фінансовими інститутами. При слідуванні цим шляхом можливі різні результати, в т.ч. дуже ймовірне і остаточне потрапляння країни до розряду безнадійної периферії Заходу з незаперечною залежністю від глобального контексту.

Не виключаючи можливості використання зовнішніх джерел, імпульсів і рушійних сил, краще все-таки виглядає гомогенна модернізація, що передбачає опору на іманентні тій чи іншій країні ресурси, джерела, осередки проривного, випереджального розвитку. Якщо ж вони себе ще не досить виявили, то необхідно зробити все, щоб їх виявити, викликати до життя, зосередити і консолідувати, привести до ефективного економічного задіяння. При цьому починати потрібно з мобілізації наявних ресурсів, матеріальних і духовних сил суспільства, їх раціональної організації. Модернізація неможлива без мобілізації як її органічної складової. Тільки за таких обставин можлива суверенна національна модернізація, що керується ідеєю зміцнення і розвитку країни, спрямовується на досягнення нового, більш передового та досконалого її образу в сучасному глобалізованому світі. Зрозуміло, навряд чи вдасться обійтися без попереднього ремонту всієї існуючої індустріальної бази, всього виробничого апарату - модернізація повинна підкріплюватися глибокою і масштабною реконструкцією, на яку важко зважитися, але яку все-таки доведеться проводити, причому не спонтанно-спорадично, а планомірно-обачливо.

Проте ключовими, стратегічними орієнтирами структурної модернізації національної економіки мають стати [25, с. 130]:

- усунення накопичених структурних диспропорцій;
- цілеспрямоване формування майбутніх структурних характеристик економічної й фінансової систем на основі врахування майбутніх ризиків і тенденцій розвитку;
- формування захисних і стабілізаційних антициклічних механізмів та дієвих важелів управління економічною системою, що дозволить забезпечити сталий і збалансований економічний розвиток.

В контексті забезпечення сталого економічного розвитку це передбачає перехід:

- від розробки та виконання фіксованих планів, які швидко застарівають, до створення адаптивної системи, яка може постійно покращуватися;

- від відповідальності лише держави до відповідальності всього суспільства за розвиток;
- від централізованого і підконтрольного прийняття рішень до поширення прозорих переговорів, співпраці та узгоджених дій;
- від фокусування на прийнятті законів чи інших нормативних актів до фокусування на якісних результатах управлінських процесів;
- від галузевого до інтегрованого функціонального планування;
- від зосередження на дорогах “проектах” (і, відповідно, залежності від зовнішньої допомоги) до розвитку, який визначається і фінансується насамперед власними можливостями країни.

Політика сталого економічного розвитку має базуватися на таких **стратегічних пріоритетах**:

- створення інституційної бази сталого розвитку;
- формування демократичного екобезпечного суспільства;
- освіта і наукове забезпечення у сфері сталого розвитку;
- структурна перебудова економіки України;
- реалізація політики енерго- і ресурсозбереження;
- зменшення засміченості території України та переробка відходів;
- перехід до сталого природокористування;
- збереження біологічного і ландшафтного різноманіття;
- реалізація політики сталого регіонального розвитку;
- сприяння муніципальному сталому розвитку;
- забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу.

Більш детально стратегічні цілі сталого розвитку та пріоритети державної політики у цій сфері відносин представлено у Додатках В і Г.

Перехід до сталого розвитку в Україні знаходиться під впливом трьох груп чинників, які визначають можливості держави щодо успішної реалізації інвестиційно-інноваційної політики на основі впровадження природоохоронних, екологічнобезпечних й ресурсозберігаючих напрямів науково-технічного прогресу, фундаментальної перебудови природокористування та механізмів реалізації природоохоронних заходів.

Перша група чинників пов’язана з рівнем розвитку економічного і науково-технічного потенціалів України. Сьогодні підприємства, об’єднання, фірми, цілі регіони, навіть якщо вони бажають розв’язати екологічні проблеми, здебільшого відчувають гостру нестачу фінансових ресурсів не лише для вдосконалення техніко-технологічних процесів, впровадження принципово нових екологічнобезпечних засобів виробництва, а й для будівництва та реконструкції очисних споруд, застосування прогресивних способів і методів очищення

Друга група чинників обумовлена рівнем виробництва та якості вітчизняного екологічного обладнання, екологічнобезпечних технічних засобів і технологій. Саме їхній дефіцит в Україні стримує інвестування природоохоронних програм і окремих заходів. Така ситуація викликана низьким рівнем витрат на наукові розробки в Україні, який в цілому в 100-130

разів нижче, ніж в країнах Західної Європи, а також дефіцитом фінансових ресурсів для закупівлі відповідного обладнання та технологій за кордоном. Тому деякі підприємства і галузі не можуть використати навіть ті незначні кошти, що виділяються на охорону природи і вдосконалення природокористування, на поліпшення відтворення природних ресурсів, запровадження екологобезпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій.

Третя група чинників пов'язана із застосуванням принципово нового макроекономічного механізму регулювання соціально-економічних процесів у державі для розв'язання ресурсо-екологічних проблем, а також нових підходів і методів оцінки економічної ефективності витрат на ці заходи. До сьогодні переважає точка зору, що інвестиції в екологію виправдані лише тоді, коли ефект від зменшення екологічної шкоди, зумовленої забрудненням або деградацією природного середовища, перевищує сукупні затрати. Такий підхід, особливо враховуючи те, що методологія та методи визначення збитків недосконалі й мають істотні недоліки, не враховує втрати трудових ресурсів та здоров'я людини внаслідок забруднення і погіршення якості довкілля. Жодні економічні вигоди не можна визнати доцільними, якщо зростають показники захворюваності, інвалідності та смертності населення, погіршується його фізичне і психічне здоров'я.

Досягнення сталого розвитку потребує глибоких структурних змін та оволодіння новими інструментами та механізмами у різних галузях економічного, соціального та політичного життя. На національному і місцевому рівнях сталий розвиток вимагає міжгалузових інституцій та інтегруючих механізмів, які можуть залучати уряди, громадянське суспільство та приватний сектор до вироблення спільного бачення, планування та прийняття рішень.

Важливими для досягнення сталого розвитку є загальні принципи сталого управління: відповідальність держави за сталий розвиток і збереження природи; участь громадськості у процесах прийняття рішень; забезпечення відповідальності за відновлення ушкоджених екосистем; екологічна освіта і виховання.

До найважливіших **передумов** переходу України на модель сталого розвитку на національному та регіональному рівнях належать:

- кардинальна зміна моделі природокористування перехід до інтенсивного типу виробництва на основі широкомасштабної реконструкції та модернізації відсталої матеріально-технічної бази на основі використання новітніх, безвідхідних, маловідходних та екологічнобезпечних технологій;
- формування нової демографічної політики, спрямованої на стимулювання відтворення населення, встановлення принципів соціальної справедливості, формування середнього класу, підвищення якості освіти та охорони здоров'я;
- розширення масштабів міжнародного співробітництва у сфері ефективного розв'язання ресурсо-екологічних проблем і завдань сталого розвитку.

У вирішенні завдань раціоналізації природокористування та охорони природи і економічного зростання потрібна комплексність. Вона важлива тому,

що окремі галузі та сфери суспільного виробництва ставлять різні, нерідко прямо протилежні, вимоги до одних і тих самих природних ресурсів або умов навколишнього середовища. Причому основну увагу вони зосереджують, як правило, на використанні ресурсів і умов довкілля, а вирішення питань їх охорони, збереження та відтворення залишають суспільству. Необхідно здійснити перехід до перебудови і сталого зростання економіки на нових засадах, стимулювання економічних процесів на основі програмування розвитку, визначення завдань запровадження у державному управлінні стратегічного менеджменту, створення умов для оперативного вироблення, ухвалення і виконання рішень у сфері державної політики відповідно до нагальних потреб модернізації економіки України в динамічно змінюваному світі.

Наскільки вдалим у подальшому буде розгортання згадуваних процесів і досягнення задекларованих базових пріоритетів, великою мірою (і значно більшою, ніж забезпеченість матеріальними ресурсами, кредитами МВФ тощо) залежатиме від спроможності наукової спільноти до генерування свіжих ідей, оригінальних, нестандартних підходів і управлінських технологій, а також від наявності креативно мислячих, ефективних державних топ-менеджерів, здатних реалізувати модернізаційний проект в якості підґрунтя для сталого розвитку українського суспільства.

4. Матеріали для самоконтролю знань слухачів

1. Ідея необхідності забезпечення сталого економічного розвитку на глобальному рівні господарювання виникла:

- А) на початку XIX століття;
- Б) після закінчення Першої світової війни;
- В) наприкінці XX століття.

2. У офіційний оборот ідея сталого розвитку суспільства була уведена:

- А) В.І.Вернадським;
- Б) Б. Коммонером;
- В) Г.Х. Брундтланд

3. Поняття “сталий економічний розвиток суспільства” означає:

- А) тільки підтримання стабільних темпів економічного зростання;
- Б) лише підвищення рівня матеріального добробуту населення;
- В) забезпечення збалансованого економічного, екологічного та соціального компонентів суспільного розвитку

4. Базовими критеріями реалізації концепції сталого економічного розвитку суспільства визнані:

- А) оптимальний розподіл виробничих ресурсів і раціональне використання природних ресурсів;

Б) стабільні темпи економічного зростання та уникнення руйнівних соціальних конфліктів;

В) забезпечення економічної ефективності, екологічної безпеки і соціальної справедливості

5. Вихідним принципом забезпечення сталого економічного розвитку є:

А) підтримка стабільних темпів економічного зростання;

Б) підвищення рівня матеріального добробуту населення;

В) максимізація сукупного доходу, який виробляється за умови збереження сукупного капіталу, що виробляє цей дохід.

6. Сталий економічний розвиток – це такий тип розвитку економічної системи, який зорієнтований на:

А) підтримку стабільно високих темпів розвитку виробництва;

Б) сприяння максимізації обсягів суспільного споживання;

В) створення економічного підґрунтя для забезпечення потреб розвитку нинішнього покоління без завдання шкоди можливості майбутнім поколінням забезпечити свої власні потреби.

7. Індикатори сталого економічного розвитку – це:

А) система ознак, що дозволяють оцінити стан екологічної безпеки країни (регіону);

Б) показники, що чисельно відображають стан і тенденції розвитку соціальної сфери;

В) певні доступні для спостереження та вимірювання характеристики, нормативи і умови, які у сукупності дозволяють робити висновки про стан та зміни розвитку економіки, екології та соціальної сфери.

8. Базовий набір індикаторів сталого розвитку, розроблених Комісією ООН зі сталого розвитку, поділяють на :

А) соціальні, економічні, екологічні, інституційні;

Б) економічні, політичні, ідеологічні;

В) соціальні, демографічні, морально-етичні.

9. Показник доступу до використання природних ресурсів входить до групи індикаторів:

А) екологічних;

Б) економічних;

В) соціальних.

10. Показник темпів зростання зайнятості населення входить до групи індикаторів:

А) екологічних;

Б) економічних;

В) соціальних.

5. Рекомендована література

Нормативно-правові документи:

1. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава : Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки. - [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_2.pdf
2. Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки: Постанова КМУ від 27.02.2013 р. № 187. - [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/187-2013-%D0%BF>
3. Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва: Постанова КМУ від 12.09.2011 р. № 1130. - [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1130-2011-%D0%BF/paran11#n11>
4. Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003-2015 роки: Постанова КМУ від 26.04.2003 р. № 634. - [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
5. Про затвердження Програми сталого соціально-економічного, екологічного і культурного розвитку м. Севастополя на період до 2015 року (із змінами і доповненнями) : Постанова КМУ від 27.07.2006 р. № 1017. - [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
6. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів: Постанова ВРУ від 24.12.1999 р. № 1359-XIV. - [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
7. Про Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010 - 2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”: Указ Президента України від 12.03.2013 р. № 128/2013. - [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
8. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки: Указ Президента України від 21.10.2011 р. № 1001/2011. - [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001%2F20>
9. Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року: Розпорядження КМУ від 03.02.2010 р. № 121-р. - [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Інформаційно-аналітичні матеріали:

10. Концепция долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2020 года: Распоряжение Правительства РФ от 17.11.2008 г. № 1662-р. – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.ifap.ru/ofdocs/rus/rus006.pdf>

11. Макроекономічні показники розвитку України: Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Национальная стратегия устойчивого развития (НСУР) Беларуси на период до 2020 года. – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://un.by/publications/thema/sustainabledevelopment/>
13. ООН и устойчивое развитие: Официальный сайт ООН (материалы о деятельности Комиссии по устойчивому развитию, национальные стратегии, основные документы ООН по устойчивому развитию). – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.un.org/ru/development/sustainable/csd.shtml>
14. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/poslannya_2012-993d0.pdf
15. Стратегия устойчивого развития Латвии до 2030 года. – [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.latvija2030.lv/upload/strategija_latvija_2030_rus2.pdf
16. Стратегія сталого розвитку України. – [Електронний ресурс] – режим доступу: www.doippro.dp.ua/.../096_Стратегія%20сталого%20розвитку%20України
17. Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року. – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://kharkivoda.gov.ua/uk/article/static/id/243>
18. Цілі розвитку Тисячоліття: Україна – 2010: Національна доповідь. – К.: Міністерство економіки України, Програма розвитку ООН, 2010. – 128 с. – [Електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/cont/Cili.pdf>

Підручники, навчальні посібники, монографії, наукові статті:

19. Адміністративно-територіальний устрій та сталий розвиток регіону (концептуальні основи та методологія) [Текст] : монографія / В. М. Бабаєв [та ін.] ; Національний технічний ун-т "Харківський політехнічний ін-т". - 2-ге вид., стер. - Х. : НТУ "ХПІ", 2008. - 316 с.
20. Аналіз сталого розвитку - глобальний і регіональний контексти [Текст] : [у 2 ч.] / [відп. ред. В. Я. Шевчук] ; Міжнар. рада з науки (ICSU), Світ. центр даних "Геоінформатика та сталий розвиток", Ін-т приклад. систем. аналізу НАН України і МОН України. - К. : НТУУ "КПІ", 2009 . – 120 с.
21. Белорус О.Г. Глобальное устойчивое развитие [Текст] / О. Г. Белорус, Ю. М. Мацейко; Киевский национальный экономический ун-т им. В.Гетьмана, Институт мировой экономики и международных отношений НАН Украины, Международный ин-т глобалистики, Международная ассоциация "Украина-Римский клуб". - К.: КНЕУ, 2006. - 488 с.
22. Бодров В.Г. Державне регулювання економіки та економічна політика [Текст] : Навч. посібн. / В. Г. Бодров, О. М. Сафронова, Н. І. Балдич. - К. : Академвидав, 2010. – 520 с. (Серія “Альма-матер”).

23. *Бодров В.Г.* Інституційні чинники розвитку державної політики детінізації економіки та протидії корупції в Україні [Текст] / В. Г. Бодров, О. М. Сафронова // Менеджер. – 2012. – №1. – С. 25-30.

24. *Бодров В.Г.* Економічне і соціальне в суспільному розвитку епохи постмодерну [Текст] / В. Г. Бодров // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Матеріали V Міжнародних філософсько-економічних читань (28-29 травня 2012 року, м. Ірпінь) / Відп. ред. З. Е. Скринник. – Л. : [б.в.], 2012. – 617 с. – С. 53-63.

25. *Бодров В.Г.* Державне управління модернізаційними процесами в економіці України [Текст] / В. Г. Бодров // Аналітика і влада: журн. експерт.-аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр. та місц. самоврядування Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - 2012. - № 6. - С. 126-132.

26. *Бодров В.Г.* Інституційні механізми кадрового забезпечення модернізації національної економіки [Текст] / В. Г. Бодров // Стратегія державної кадрової політики – основа модернізації країни: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 31 трав. 2012 р. : до 15-річчя галузі науки “Державне управління”.- К. : НАДУ, 2012. - 572 с. - С. 13-16.

27. Державний бюджет і бюджетна стратегія, 2012-2014. Стабілізація та сталий розвиток в умовах реформування економіки України [Текст] : [монографія] / [Р. Л. Балакін та ін.] ; за заг. ред. М. Я. Азарова ; Держ. навч.-наук. установа "Акад. фін. упр.". - К. : Держ. навч.-наук. установа "Акад. фін. упр.", 2011 . – 250 с.

28. *Дієсперов В.С.* Сталий сільський розвиток: проблеми становлення [Текст] : монографія / В. С. Дієсперов. - К. : ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2011. - 216 с.

29. *Захарченко В.І.* Сталий розвиток економіки регіону: діагностика, методичне забезпечення, політика [Текст] : монографія / В. І. Захарченко, О. В. Балахонова ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. - Вінниця : Вінницька газета, 2012. - 288 с.

30. *Згуровський М.З.* Сталий розвиток регіонів України [Текст] / М. З. Згуровський; Інститут прикладного системного аналізу НАН України та МОН України, Українське відділення Світового центру даних (Б). - К. : Політехніка НТУУ "КПІ", 2009. -197 с.

31. *Куценко В.І.* Сталий розвиток: стратегія і тактика формування через призму соціогуманітарної сфери [Текст] / В. І. Куценко ; під наук. ред. проф. С. О. Лизуна ; Нац. акад. наук України, Держ. установа "Ін-т економіки природокористування та сталого розв. Нац. акад. наук України". - К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2012. - 167 с.

32. Ризики, безпека, кризи і сталий розвиток в економіці: методології, моделі, методи управління та прийняття рішень [Текст] : монографія / [Рамазанов С. К. та ін.]; під заг. ред проф. Рамазанова С. К. ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. - Луганськ : Ноулідж, 2012. - 947 с.

33. *Сафронова О.М.* Ризики реалізації державної приватизаційної політики в сучасних умовах України [Текст] / О. М. Сафронова // Вісник НАДУ. – 2012. – №1. – С. 180-187.

34. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти [Текст] : монографія / [О. Ф. Новікова та ін.] ; Нац. акад. наук України, Ін-т економіки пром-сті. - Донецьк : Ін-т економіки пром-сті НАН України, 2012. - 533 с. .

35. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник / авт.: А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серeda, Т. Тимочко. – 2 вид. – К. Вид-во Академії муніципального управління, 2011. – 392 с.

36. Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях [Текст] : монографія / Андреева Н. М. [та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Хлобистова Є. В. ; Рада по вивч. продукт. сил України НАН України [та ін.]. - Сімф. : Фенікс, 2010. - 581 с.

37. Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика [Текст] : [монографія] / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Хлобистова Є. В. ; ДУ "Ін-т економіки природокористування та сталого розв. НАН України" [та ін.]. - Сімф. : Аріал, 2011 . – 230 с.

38. Сталий розвиток територіальної громади: управлінський аспект [Текст] / Ю. О. Куц [та ін.] ; заг. ред. Ю. О. Куц, В. В. Мамонова ; Національна академія держ. управління при Президентові України. Харківський регіональний ін-т держ. управління. - Х. : ХарРІ НАДУ "Магістр", 2008. - 236 с. - (Серія "Державне управління ХХІ століття").

39. Сталий розвиток: еколого-економічна оптимізація територіально-виробничих систем [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. В. Караєва [та ін.]. - Суми : Університетська книга, 2008. - 384 с.

40. Устойчивое развитие, безопасность, ноосферогенез [Текст] : монография / А. Д. Урсул [и др.] ; Российская академия гос. службы при Президенте РФ. - М. : [б.и.], 2008. - 399 с.

41. Устойчивое развитие: теория, методология, практика [Текст] : учебник для студ. высших учеб. заведений / науч. ред. Л. Г. Мельник. - Сумы : Университетская книга, 2009. - 1216 с.

42. Устойчивое экономическое развитие в условиях глобализации и экономики знаний: концептуальные основы теории и практики управления [Текст] : [монография] / Д. Б. Берг [и др.] ; ред. В. В. Попков; Международный ин-т Александра Богданова. - М. : Экономика, 2007. - 295 с.

6. Тематичні інформаційно-аналітичні матеріали (додатки)

Додаток А

Система показників сталого розвитку

Розділ	Підтема	Базові показники	Уточнюючі показники
Бідність	Доходи бідності	Частка населення, що мешкає за національною межею бідності	Частка населення, що мешкає менш ніж на 1 дол. США на день
	Нерівність у доходах	Співвідношення доходів 10% найбагатших та найбідніших в НД	
	Санітарія	Частка населення, що користується покращеними санітарними умовами	
	Питна вода	Частка населення, забезпечена якісною питною водою	
	Доступ до енергії	Частка домогосподарств без доступу до електрики та інших сучасних послуг в галузі енергетики	Частка домогосподарств, які користуються твердим паливом для приготування їжі
	Умови проживання	Частка міського населення, що мешкає у трущобах	
Управління	Корупція	Частка населення, яка дає хабарі	
	Злочинність	Кількість навмисних вбивств на 100.000 населення	
Охорона здоров'я	Смертність	Дитяча смертність до 5 років	
		Очікувана тривалість життя при народженні	Очікувана тривалість здорового життя при народженні
	Надання медичної допомоги	Частка населення, яка має доступ до первинної медичної допомоги	
		Рівень імунізації проти дитячих інфекційних хвороб	
	Харчування	Стан харчування дітей	
	Стан здоров'я і ризику	Захворюваність серйозними хворобами (СНІД, туберкульоз, малярія)	Поширеність вживання тютюну
Освіта	Рівень освіти	Частка випускників початкової школи серед дітей відповідного віку	Навчання протягом життя
		Чистий коефіцієнт охоплення початковою освітою	

		Частка дорослих, що закінчили вторинний (третинний) шкільний рівень	
	Грамотність	Рівень грамотності дорослого населення	
Демографія	Населення	Темп зростання населення	Сумарний коефіцієнт народжуваності
		Частка утриманців	
	Туризм		Ставлення місцевого населення до туристів у туристичних регіонах і напрямках
Стихійні лиха	Вразливість щодо стихійних лих	Відсоток населення, що приживає в районах із схильністю до небезпеки	
	Готовність до надзвичайних ситуацій і реагування		Людські та економічні втрати внаслідок стихійних лих
Атмосфера	Зміна клімату	Викиди діоксиду вуглецю	Викиди парникових газів
	Виснаження озонового шару	Споживання озоноруйнуючих речовин	
	Якість повітря	Концентрація забруднювачів повітря у містах	
Земля	Землекористування і статус		Зміни у землекористуванні
			Деградація земель
	Спустелювання		Кількість земель, схильних до спустелювання
	Сільське господарство	Орні і постійно орні землі	Ефективність використання добрив
			Використання пестицидів
			Райони, що знаходяться під органічним землеробством
	Ліси	Частка земельних плщ, покритих лісом	Частка дерев, пошкоджених дефоліацією
			Площа лісів в межах сталого лісокористування
Морські водні ресурси	Прибережна зона	Частка населення, що мешкає у прибережній зоні	Якість води для купання
	Рибальство	Частка запасів риби в межах біологічних можливостей	
	Морське	Частка акваторії під	Морський трофічний

	середовище	охороною	індекс
			Площа екосистем коралових рифів і частка живого покриття
Пресна вода	Витрати води	Частка використовуваних водних ресурсів від загального числа	
		Інтенсивність використання води за видами економічної діяльності	
	Якість води	Наявність фекальних бактерій групи кишкової палички в прісній воді	Біохімічне споживання кисню у водоймах
			Очищення стічних вод
Біорозмаїття	Екосистеми	Частка захищеної суші всього із екологічних областей	Ефективність управління районами, які охороняються
			Площа окремих ключових екосистем
			Фрагментація місць проживання
	Види	Зміна статусу загрози виду	Кількість окремих ключових видів
			Кількість інвазивних чужородних видів
Економічний розвиток	Макроекономічні показники	ВВП на душу населення	Валові заощадження
		Частка інвестицій у ВВП	Скорегована чиста економія (у% від ВНД)
			Рівень інфляції
	Збалансованість державних фінансів	Рівень заборгованості у ВНД	
	Зайнятість	Рівень безробіття	Уразлива зайнятість
		Продуктивність праці і витрати на одиницю праці	
		Частка жінок, що займаються оплачуваною працею в несільськогосподарському секторі	
	Інформаційно-комунікаційні технології	Інтернет-користувачі на 100 осіб	Кількість стаціонарних телефонних ліній на 100 осіб
			Кількість абонентів мобільного зв'язку на 100 осіб
	Дослідження та розробки		Внутрішні витрати на НДДКР (у% від ВВП)

	Туризм	Частка доходів від туризму у ВВП	
Глобальне економічне співробітництво	Торівля	Дефіцит рахунку поточних операцій (у% до ВВП)	Частка імпорту з країн, що розвиваються, і найменш розвинених країн
			Середній рівень тарифу, введений на експорт з країн, що розвиваються, і найменш розвинених країн
	Зовнішнє фінансування	Чиста офіційна допомога розвитку, надана або отримана (у% від ВВП)	Прямі іноземні інвестиції, чистий приплив/відплив (у % від ВВП)
			Грошові перекази (у % від ВВП)
Моделі споживання та виробництва	Матеріальні витрати	Матеріалоінтенсивність економіки	Внутрішнє споживання матеріалів
	Використання енергії	Річне споживання енергії, всього і за видами економічної діяльності	Частка поновлювальних джерел енергії в загальному обсязі споживання енергії
		Інтенсивність використання енергії, всього і за видами економічної діяльності	
	Відходи виробництва	Виробництво небезпечних відходів	Утворення відходів
		Обробка та видалення відходів	Поводження з радіоактивними відходами
	Транспорт	Розподіл пасажирських перевезень	Розподіл вантажних перевезень
			Енергоємність транспорту

Цілі розвитку Тисячоліття: Україна – 2010

Завдання	Індикатори
Ціль 1: Подолання бідності	
Завдання 1.А: Ліквідувати до 2015 року бідність за критерієм 5 дол. США на добу за ПКС	1.1. Частка населення, чиє добове споживання є нижчим 5 дол. США на добу за ПКС, %
Завдання 1.В: Скоротити питому вагу бідного населення (за національним критерієм бідності) до 25% за рахунок зменшення чисельності бідних серед дітей та працюючих	1.2. Частка бідного населення за національним критерієм, % 1.3. Частка бідних серед дітей, % 1.4. Частка бідних серед працюючих осіб, %
Завдання 1.С: Зменшити в десять разів до 2015 року питому вагу населення, чиє споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму	1.5. Частка населення, чиє споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму, %
Ціль 2: Забезпечення якісної освіти впродовж життя	
Завдання 2.А: Підвищити рівень охоплення освітою	2.1. Чистий показник охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3–5 років, які проживають у міських поселеннях, % 2.2. Чистий показник охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3–5 років, які проживають у сільській місцевості, % 2.3. Чистий показник охоплення дітей повною загальною середньою освітою, % 2.4. Чистий показник охоплення вищою освітою осіб віком від 17 до 22 років, % 2.5. Сукупний валовий показник кількості працівників, які пройшли перепідготовку та підвищили свою кваліфікацію, тис. осіб
Завдання 2.В: Підвищити якість освіти	2.6. Кількість загальноосвітніх навчальних закладів, які мають підключення до Інтернету, %
Ціль 3: Забезпечення ґендерної рівності	
Завдання 3.А: Забезпечити ґендерне співвідношення на рівні не менше 30 до 70% тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади	3.1. Ґендерне співвідношення серед депутатів Верховної Ради України, чис.жін./чис.чол. 3.2. Ґендерне співвідношення серед депутатів місцевих органів влади, чис.жін./чис.чол. 3.3. Ґендерне співвідношення серед вищих державних службовців (I–II посадових категорій), чис.жін./чис.чол.
Завдання 3.В: Скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків	3.4. Співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок до середнього рівня заробітної плати чоловіків, %

Ціль 4: Зменшення дитячої смертності	
Завдання 4.А: Зменшити рівень смертності дітей віком до 5 років на чверть	4.1. Рівень смертності дітей віком до 5 років, кількість померлих дітей відповідного віку на 1000 народжених живими 4.2. Рівень смертності немовлят, кількість померлих дітей віком до 1 року на 1000 народжених живими
Ціль 5: Поліпшення здоров'я матерів	
Завдання 5.А: Зменшити наполовину рівень материнської смертності	5.1. Рівень материнської смертності, кількість материнських смертей на 100 тис. народжених живими 5.2. Рівень абортів, кількість абортів на 1000 жінок фертильного віку
Ціль 6: Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДУ та туберкульозу і зпочаткування тенденції до скорочення їх масштабів	
Завдання 6.А: Зменшити на 13% темпи поширення ВІЛ-інфекції/СНІДУ	6.1. Кількість осіб з вперше встановленим діагнозом ВІЛ-інфекції на 100 тис. населення 6.2. Темпи поширення ВІЛ-інфекції/СНІДУ,% 6.3. Кількість померлих від хвороби, зумовленої ВІЛ, на 100 тис. населення 6.4. Рівень передачі ВІЛ-інфекції від матері до дитини,%
Завдання 6.В: Зменшити на 20% рівень захворюваності на туберкульоз (порівняно з 2005 роком)	6.5. Кількість осіб з вперше встановленим діагнозом туберкульозу (у тому числі органів дихання) на 100 тис. населення 6.6. Кількість померлих від туберкульозу на 100 тис. населення
Ціль 7: Сталий розвиток довкілля	
Завдання 7.А: Збільшити до 2015 року частку населення, що має доступ до централізованого водопостачання, зокрема до 90% міського населення та до 30% сільського населення.	7.1. Частка населення міських поселень, що має доступ до централізованого водопостачання,% від загальної кількості міського населення 7.2. Частка сільського населення, що має доступ до централізованого водопостачання,% від загальної кількості сільського населення
Завдання 7.В: Стабілізувати до 2020 року викиди парникових газів на рівні нижчому на 20% за рівень 1990 року	7.3. Обсяг шкідливих викидів в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення, млн. т. на рік 7.4. Обсяг шкідливих викидів в атмосферу від пересувних джерел забруднення, млн. т. на рік
Завдання 7.С: Стабілізувати до 2015 року забруднення водних об'єктів. Стабілізувати на рівні 8500 млн. куб. м./ рік обсяг скидів стічних вод у поверхневі водні об'єкти	7.5. Обсяг скидів зворотних вод, млн. куб. м. на рік

Завдання 7.D: Збільшити до 2015 року лісистість території України до 16,1% та площу природоохоронних територій. Розширити мережу природних заповідників, біосферних заповідників та національних природних парків до 3,5% від загальної площі території України і до 9,0% –загальну площу територій та об'єктів природного заповідного фонду	7.6. Лісистість територій, відношення земель вкритих лісовою рослинністю,% до загальної площі території України 7.7. Частка площі заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків,% до загальної площі території України 7.8. Частка площі територій та об'єктів природнозаповідного фонду України,% до загальної площі території України
---	---

Стратегічні цілі сталого розвитку України

Сфери	Зміст
Екологічно збалансований розвиток економіки	- забезпечення переходу економіки на інноваційну модель розвитку; - структурна перебудова економіки шляхом прискорення розвитку високотехнологічних галузей; - створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової моделі економіки; - впровадження сталих економічних механізмів природокористування та імплементація екологічної складової в систему національних рахунків; - підвищення ефективності інвестиційних процесів, у тому числі у сфері відновлення природного капіталу; - стимулювання впровадження екологічно безпечних, енергетично ефективних та ресурсозберігаючих технологій; - розвиток технологій замкнутого циклу і технологій очищення, переробки та утилізації промислових і побутових відходів; - підтримка екологічно ефективного виробництва енергії, включаючи використання відтворювальних джерел енергії та вторинних енергетичних ресурсів; - розвиток екологічно безпечних видів транспорту та транспортних комунікацій, створення альтернативних видів палива у тому числі неуглеводневого.
Забезпечення соціальної справедливості	- зниження рівня майнового розшарування населення, подолання бідності; - зниження рівня безробіття населення і забезпечення продуктивної зайнятості; - збереження і зміцнення демографічного та трудового ресурсного потенціалу країни; стабілізація демографічної структури суспільства; - зміцнення фізичного здоров'я нації; - оптимізація соціальної структури суспільства; встановлення гарантій забезпечення рівних можливостей для досягнення матеріального, екологічного і соціального благополуччя; - розвиток системи освіти, просвіти та поширення інформації з питань сталого розвитку.
Суспільні відносини	- створення дієвих механізмів захисту конституційних прав і свобод людини; - формування громадянського суспільства, забезпечення у ньому політичної стабільності та взаєморозуміння; - розвиток духовності, культури, моральних засад, інтелектуального потенціалу українського народу.
Раціональне використання природно-ресурсного потенціалу	- сприяння забезпеченню екологічно збалансованого стану навколишнього природного середовища країни та розвитку окремих регіонів; - економічно та екологічно обґрунтоване використання

	невідновлюваних та ефективно відтворення відновлюваних природних ресурсів; • мінімізація шкоди, яка завдається довкіллю під час видобутку корисних копалин; рекультивація земель, порушених у процесі розробки родовищ корисних копалин; • формування екологічної мережі, збереження та відтворення природного біорізноманіття; • розвиток екологічно чистих сільськогосподарських технологій, збереження та відтворення природної родючості ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення; • удосконалення ринкових механізмів регулювання у сфері природокористування; • вжиття заходів щодо запобігання та припинення всіх видів незаконного використання природних ресурсів, у тому числі браконьєрства.
Міждержавні стосунки	• проведення активної міжнародної політики; • поглиблення інтеграції в європейську та світову економічні системи, активізація участі у міжнародних організаціях.

Шляхи та засоби реалізації державної політики сталого розвитку в Україні

Напрями реалізації	Засоби реалізації
Економічна та фінансова сфери	• сприяння макроекономічній стабілізації, вирівнювання структурних диспропорцій в економіці та соціально-економічного стану регіонів; • забезпечення дотримання природоохоронних вимог, визначених законодавством, та відповідних санкцій під час спеціального використання природних ресурсів; • удосконалення системи фінансово-економічних санкцій, важелів і заохочень у сфері природокористування та природоохоронної діяльності; • розроблення науково обґрунтованої нормативно-правової та методологічної бази еколого-економічної оцінки збитків від виснаження або вичерпання природоресурсного потенціалу, забруднення довкілля та негативного впливу на довкілля виробничої діяльності; • включення показників економічної оцінки природного капіталу і його амортизації до системи макроекономічних показників соціально-економічного розвитку; • удосконалення системи статистичної звітності щодо стану довкілля з метою наближення її до потреб і загальних принципів економічної статистики, у тому числі запровадження національних рахунків навколишнього середовища; • розроблення та запровадження для кожного виду природних ресурсів спеціальних рахунків з відображенням на них загального балансу обсягів даного ресурсу, ступеня його виснаження та обсягів витрат, пов'язаних з відтворенням довкілля; • використання єдиної системи оцінки різних природоохоронних витрат: відновлення якості навколишнього природного середовища, запобігання забрудненню довкілля; відшкодування збитків, завданих навколишньому природному середовищу внаслідок надзвичайних ситуацій; • створення системи державної цільової підтримки розвитку виробництв повного циклу відповідно до норм і правил угод СОТ; реалізація державної програми підтримки модернізації виробничих потужностей базових галузей економіки; забезпечення державної підтримки підприємств, які здійснюють екологічну реструктуризацію; • запровадження систем екологічного аудиту, менеджменту, підприємництва та страхування; • сприяння зниженню енерго- та матеріалоемності вітчизняних товарів і підвищенню їх конкурентоспроможності; • вжиття економічних заходів щодо зменшення експорту продукції видобувних, ресурсо- та енергоємних галузей; переорієнтація експорту з сировинної складової на наукоємну та високотехнологічну продукцію;

	• розроблення і поетапне впровадження нормативно-правового та методичного забезпечення, спрямованого на врахування вартості природного капіталу в ціні кінцевої продукції; • реалізація програм енергозбереження і використання альтернативних джерел енергії, зокрема сприяння розвитку малої енергетики та відновлювальних джерел енергії; • стимулювання впровадження енергозберігаючих технологій у галузях економіки та побуті; • активне залучення внутрішніх інвестиційних резервів для розвитку нових перспективних виробництв; • створення сприятливих умов для спрямування довгострокових іноземних інвестицій в інноваційну сферу; • забезпечення пріоритетності розвитку виробництва предметів споживання та ринку послуг, орієнтованих на задоволення внутрішнього попиту; • практичне впровадження науково обгрунтованої системи тарифікації використання природних ресурсів для забезпечення збалансованого розвитку сировинних галузей виробництва; • удосконалення системи платежів (зборів) за спеціальне використання відновлюваних природних ресурсів з урахуванням обсягу коштів необхідного для їх відтворення; • удосконалення державної системи екологічного нормування; • удосконалення системи стратегічного планування і прогнозування основних складових сталого розвитку; • реформування системи фінансування природоохоронної діяльності; • розроблення комплексу заходів з поступового виведення з експлуатації і закриття найбільш екологічно небезпечних виробництв і виробничих потужностей у поєднанні з розв'язанням пов'язаних з цим соціальних проблем.
Соціальна та гуманітарна сфери	• неухильне дотримання законодавства з оплати праці, в тому числі щодо встановлених державних мінімальних гарантій; • удосконалення системи надання адресної допомоги найуразливішим верствам населення; • підвищення ролі місцевих органів влади у розв'язанні проблем бідності; • забезпечення подальшого розвитку системи соціального та пенсійного страхування населення; • стабілізація ринку праці та впровадження державної системи стимулювання створення нових робочих місць для забезпечення зайнятості працездатного населення; • створення умов для повноцінного залучення широких верств населення до участі в економічному, соціальному та політичному житті, розвиток демократичних інституцій, економічної свободи та громадянського суспільства;

	• удосконалення нормативно-правової бази щодо соціального захисту дитинства та материнства; • запровадження доступних фінансових механізмів для пільгового кредитування потреб молодих сімей; • поліпшення умов для загальнодоступного базового медичного обслуговування населення, зокрема в сільській місцевості; • розроблення та впровадження комплексу заходів, спрямованих на профілактику захворювань і недопущення випадків травматизму на виробництві; • розвиток духовного, культурного та інтелектуального потенціалу суспільства.
Сфера охорони довкілля, раціонального використання та відтворення природних ресурсів:	• здійснення на об'єктному, регіональному та державному рівні системи природоохоронних заходів, спрямованих на поліпшення стану довкілля; • удосконалення державної системи моніторингу довкілля, створення центрів збирання, обробки та аналізу даних моніторингу моделювання і прогнозування виникнення ймовірних надзвичайних ситуацій.
- атмосферне повітря	• скорочення і в подальшому повне припинення виробництва та використання хімічних речовин, що негативно впливають на озоновий шар, шляхом заміни їх на екологічно безпечні компоненти; • удосконалення інформаційно-аналітичних систем різних рівнів з оцінки техногенного впливу стаціонарних джерел забруднення на якість атмосферного повітря; • удосконалення екологічних нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах пересувних джерел забруднення; • впровадження нових технологій глибокого очищення димових газів від окислів сірки та азоту; • впровадження сучасних технологій спалювання, підготовки палива та газоочищення в енергетичних та промислових системах з метою зменшення викидів, у тому числі парникових газів, в атмосферне повітря.
- водні об'єкти	• удосконалення системи гідрометеорологічних спостережень і прогнозування, зміцнення матеріальної бази гідрологічних постів і гідрометеостанцій; • розроблення та впровадження систем відтворення водних ресурсів на територіях, що зазнали значного техногенного навантаження; • удосконалення нормативно-правової бази управління водними ресурсами; • впровадження басейнового принципу управління водними ресурсами; • впровадження прогресивних технологій водозабезпечення, водокористування, водовідведення; • впровадження сучасних систем підготовки питної води із застосуванням екологічно ефективних фільтруючих та адсорбуючих матеріалів і реагентів; • забезпечення очищення стічних вод, що утворилися внаслідок випадання атмосферних опадів на території

	промислових підприємств; • удосконалення систем протиповеневого, протиабразійного, протиерозійного захисту та охорони водних об'єктів; • визначення переліку стратегічно важливих водоносних горизонтів підземних вод та меж їх поширення для забезпечення їх охорони.
- ліси	• реформування системи класифікації лісів за цільовим призначенням та розроблення відповідних режимів лісокористування; • уточнення критеріїв відповідності віднесення лісових ділянок до категорій захисності; • впровадження сертифікації лісових ресурсів і лісогосподарських операцій; обмеження суцільних рубок лісу з поступовою заміною на вибіркові; • доведення відсотка лісистості території України до науково обґрунтованого рівня, у тому числі за рахунок заліснення малопродуктивних земель; • забезпечення дотримання нормативів лісистості водоохоронних та полезахисних смуг; створення та підтримка єдиної системи полезахисних лісосмуг і лісонасаджень на еродованих землях і крутосхилах; • впровадження перспективних технологій лісовідновлення; • реформування системи ведення лісового господарства з метою підвищення ефективності використання недеревних ресурсів лісових екосистем.
- біо- та ландшафтне різноманіття	• забезпечення затвердження проектів організації територій та охорони природних комплексів для відповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду, фінансування в необхідних обсягах робіт з організації нових об'єктів і встановлення адміністративної відповідальності за несвоєчасне виконання землевпорядних робіт; • включення до екологічної мережі захисних, рекреаційних площ та природних коридорів; • удосконалення інституційної бази з питань збереження біо- та ландшафтного різноманіття; активізація досліджень із систематизації флори і фауни та проблем екологічної безпеки; • розроблення комплексу заходів щодо підвищення стійкості ландшафтів до антропогенного впливу; • сприяння розвитку екологічного туризму; розроблення комплексу організаційних заходів з розширення джерел фінансування заповідної справи.
- земельні ресурси	• удосконалення системи обліку земельних ділянок та методів еколого-економічної оцінки з метою адекватного обчислення їх реальної вартості; • проведення інвентаризації земельних ділянок у населених пунктах; • затвердження та реалізація комплексної програми підвищення родючості ґрунтів;

	• впровадження раціонально організованих систем землекористування та оптимізації насаджень і посівів, контурної організації території землекористування; • впровадження ефективних ґрунтозберігаючих технологій у сільському господарстві, промисловості та будівництві; • удосконалення правового забезпечення процедур землевідведення; • заліснення малопродуктивних земель і техногенно уражених (у тому числі внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС) земель сільськогосподарського призначення; • розроблення та вжиття заходів з вирівнювання співвідношення площ природних угідь та територій, на яких ведеться господарська діяльність; • впровадження агрохімічної паспортизації земельних ділянок, проведення систематичних оцінок стану використання земельних угідь; • забезпечення реалізації заходів щодо рекультивації техногенно порушених, еродованих земель і територій сміттєзвалищ та могильників; • забезпечення реалізації заходів щодо захисту територій від підтоплення, у тому числі шляхом відновлення природних дренажів; • підтримка екологічної безпеки у зоні відчуження Чорнобильської АЕС; • запровадження режимів мінімізації обробки ґрунтів.
- надра	• удосконалення екологічних вимог до охорони, раціонального використання та відновлення надр; • розроблення заходів щодо забезпечення комплексного використання мінеральної сировини; • удосконалення нормативно-правової бази щодо розмежування геологорозвідувальних робіт загальнодержавного значення та робіт, що мають комерційний характер, впровадження комерційних підходів до системи фінансового забезпечення геологорозвідувальних робіт; • розроблення та реалізація програм сталого розвитку регіонів видобування та первинної переробки уранової сировини; • геологічне вивчення та оцінка мінерально-сировинної бази української частини акваторій Азовського і Чорного морів.
- відходи	• підвищення ефективності системи поводження з відходами, паспортизація (інвентаризація) місць розміщення та видалення відходів, створення банку даних технологій їх переробки та утилізації; • удосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення екологічної безпеки поводження з радіоактивними та високотоксичними відходами; • проведення комплексної еколого-економічної оцінки ефективності функціонування системи використання

	відходів як вторинної сировини; розроблення нових і вдосконалення діючих технологій та виробничих схем рециклінгу і утилізації відходів; • розроблення та реалізація комплексу заходів щодо запровадження системи роздільного збирання різних видів відходів; • поліпшення екологічного стану в місцях розміщення, складування та сортування відходів шляхом підвищення ефективності їх інженерного захисту, належне утримання водозахисних споруд і дренажних систем, посилення відповідальності за порушення вимог екологічної безпеки і законодавства у цій сфері; • забезпечення екологічно безпечного зберігання токсичних та радіоактивних відходів, у тому числі перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему; • впровадження системи економічного стимулювання застосування ефективних екологічно безпечних маловідходних технологічних процесів у виробництві.
Екологічна збалансованість виробництва:	
- базові галузі промисловості	• розроблення екологічно орієнтованих критеріїв структурної перебудови базових галузей промисловості; • удосконалення структури виробництва з метою створення маловідходних локальних і територіальних виробничих комплексів; • розроблення та впровадження механізму узгодження допустимих обсягів викидів забруднюючих речовин з темпами модернізації технологій і структурної перебудови в промисловості; • розроблення екологічно безпечних способів консервації промислових об'єктів, що підлягають закриттю; • розроблення і впровадження технологічних схем очищення та використання мінералізованих стічних, шахтних і кар'єрних вод; • підвищення ефективності заходів із запобігання аварійним ситуаціям та мінімізації їх наслідків, посилення відповідальності за порушення природоохоронного законодавства; • державна підтримка та стимулювання розвитку і впровадження екологічно безпечних рентабельних технологій та відновлювальних нетрадиційних джерел енергії; • розроблення комплексу заходів щодо зменшення техногенного впливу на населення і довкілля негативних чинників, зумовлених виробничою діяльністю підприємств паливно-енергетичного комплексу; • удосконалення заходів щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій на підприємствах паливно-енергетичного комплексу.
- сільське господарство	• розв'язання проблеми регулювання рентних платежів у різних агрокліматичних зонах шляхом диференціації

	податку для сільськогосподарських товаровиробників залежно від площі земель та родючості ґрунтів; • розроблення законодавчих та вжиття організаційних заходів з розвитку та впровадження високопродуктивних сільськогосподарських технологій; • забезпечення впровадження екологічно обґрунтованих принципів ведення сільського господарства та адаптованих до місцевих умов технологій і систем землеробства з метою захисту земель від забруднення та виснаження; • проведення науково обґрунтованої оптимізації площ сільськогосподарських угідь; • сприяння розвитку "зеленого" туризму.
- виробництво товарів широкого вжитку та надання послуг	• одночасне здійснення заходів щодо підтримки вітчизняного виробника, у тому числі представників малого і середнього бізнесу, з урахуванням вимог СОТ, які сприятимуть наповненню споживчого ринку українськими товарами; • впровадження системи стандартів екологічної сертифікації харчових продуктів і товарів широкого вжитку; • запровадження екологічних акцизів на продукти, споживання яких вимагає значних витрат на утилізацію тари та упаковки.
- житлово-комунальне господарство	• розроблення та вжиття комплексу заходів щодо ліквідації диспропорції між потужностями систем водопостачання та очищення стічних вод у населених пунктах; • забезпечення державного фінансування централізованого водопостачання та водовідведення у сільських населених пунктах і системи контролю якості питної води на місцевому рівні; • впровадження ефективних технологій знешкодження осадів водопровідних і каналізаційних стічних вод; • реалізація заходів щодо зменшення втрат води у водопровідних мережах та запобігання аварійним ситуаціям; • стимулювання широкого впровадження тепло-, водо- та енергоощадних технологій у житлово-комунальному господарстві; • стимулювання економного використання населенням водних та енергетичних ресурсів.
- транспорт	• впровадження сучасних екологічно сприятливих технологічних рішень під час будівництва, реконструкції та експлуатації транспортних шляхів; розширення мережі сучасних автомобільних доріг першої та другої категорій та залізниць у складі міжнародних транспортних коридорів; • впровадження технічних і технологічних рішень, спрямованих на зменшення обсягу викидів забруднюючих речовин та впливу на довкілля автотранспортних засобів у населених пунктах та на транспортних магістралях;

	• будівництво та експлуатація автомобільних доріг, об'єктів дорожнього господарства, інших дорожніх споруд на концесійних засадах; • забезпечення будівництва шумопоглинальних екранів на магістральних шляхах сполучення поблизу населених пунктів, територій та об'єктів природно-заповідного фонду; • впровадження європейських стандартів щодо створення природних коридорів під час будівництва нових і реконструкції існуючих транспортних шляхів; • впровадження системи заходів з підвищення безпеки дорожнього руху, зокрема сучасної супутникової системи оповіщення на залізницях, автотрасах, морських та річкових шляхах; • забезпечення впровадження технологій та обов'язкових будівельних проектних рішень щодо очищення стічних вод, посилення відповідальності за скидання неочищених стічних вод у водні об'єкти підприємствами транспорту та об'єктами сервісної інфраструктури; • удосконалення системи діагностики стану трубопроводного та технологічного обладнання нафтопродуктопроводів; • забезпечення регенерації, знешкодження та утилізації твердих виробничих та побутових відходів на всіх підприємствах транспортного обслуговування.
- військова діяльність і конверсія військово-промислового комплексу	• розроблення комплексної програми екологічно безпечної діяльності Збройних Сил України; • проведення науково-експертних досліджень для здійснення об'єктивної оцінки екологічної ситуації в місцях розташування військових частин та об'єктів військово-промислового комплексу; • державний контроль і забезпечення прозорості паспортизації та аудиту об'єктів військово-промислового комплексу; • створення системи моніторингу довкілля у місцях розташування військових частин та об'єктів військово-промислового комплексу як складової державної системи моніторингу довкілля, формування банку даних щодо їх екологічного стану; • знешкодження та утилізація залишків непридатних боєприпасів, ракетного палива та хімічної зброї, а також вибухонебезпечних речовин, що залишилися з часів Другої світової війни; • посилення правової відповідальності за порушення природоохоронного законодавства у військових частинах та на об'єктах військово-промислового комплексу; • ліквідація наслідків екологічної шкоди, заподіяної військово-оборонною діяльністю, в тому числі правове забезпечення компенсації збитків, завданих унаслідок тимчасової дислокації на території України іноземних військ.

Екологічна експертиза	• удосконалення правового забезпечення еколого-експертної діяльності органів державної влади та громадських організацій для налагодження їх ефективної взаємодії; • узгодження діючої методичної бази проведення державної екологічної експертизи та процедур стратегічної екологічної оцінки з аналогічними європейськими; • уточнення переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, на основі концепції техногенно-екологічних ризиків.
Наукове забезпечення	• удосконалення системи наукових та еколого-експертних центрів, діяльність яких спрямована на дослідження проблем охорони довкілля, використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки; • проведення комплексних наукових досліджень щодо вдосконалення системи платежів за забруднення навколишнього природного середовища; • підтримка пріоритетних науково-технічних досліджень з проблем розроблення ефективних засобів зниження рівня забруднення атмосферного повітря; • проведення водно-екологічного районування території України на основі оцінок граничнодопустимих обсягів водно-екологічного навантаження та фактичних показників якісного стану довкілля; • розроблення принципів граничнодопустимих техногенних навантажень з використанням моделей оцінки екологічного ризику, стійкості поверхневих і підземних водогосподарських систем на об'єктному, місцевому та регіональному рівні; • обґрунтування пропозицій щодо поетапного повернення у господарське використання земель, виведених з активного землекористування внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС; • розроблення нових екологічно безпечних технологій знешкодження та утилізації хімічних засобів захисту рослин, заборонених до використання; • проведення комплексних досліджень щодо експлуатаційних оцінок техногенних (вторинних) родовищ корисних копалин та можливостей їх господарського використання; • розроблення наукових засад щодо захоронення радіоактивних та високотоксичних відходів; • впровадження нових технологій збирання побутового сміття і селективного відбору цінних компонентів, промислових технологій його утилізації; • еколого-технологічне обґрунтування зниження токсичності, знищення або надійної ізоляції залишкових відходів; • підвищення обґрунтованості та об'єктивності вибору місць для будівництва підприємств базових галузей економіки з урахуванням рівня збалансованості

	комплексу екологічних, техногенних і соціальних чинників; • районування територій за наявністю потенційно небезпечних виробництв та ступенем техногенно-екологічних ризиків; • розроблення методики розрахунку рентної плати та особливостей її нарахування за видами природних ресурсів.
Екологічна освіта та просвіта	• створення за державної підтримки науково-освітніх центрів сталого розвитку; • розвиток за державної підтримки системи освіти, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для різних галузей економіки з питань сталого розвитку; • розширення мережі спеціальних навчальних закладів екологічного та еколого-правового спрямування; розроблення нових навчальних програм, удосконалення методики викладання екологічних дисциплін; • включення спеціальних навчальних програм зі сталого розвитку до програм у вищих навчальних закладах, створення навчальних посібників з питань екологічної етики та екологічної економіки, видання науково-популярної літератури; • створення інформаційних програм та видань для поширення інформації з питань сталого розвитку.
Розвиток громадянського суспільства	• утвердження гуманізму, демократії та загальнолюдських цінностей; • створення дієвої системи зворотного зв'язку між державою та громадянським суспільством; стимулювання створення колегіальних громадських дорадчих органів при органах державної влади (громадських рад); • підтримка та розвиток суспільних ініціатив, залучення широких верств населення до розбудови Української держави, сприяння політичній активності громадян; • забезпечення вільного доступу до екологічної інформації та правосуддя для захисту невід'ємних прав і свобод людини; • впровадження механізмів громадського контролю за діяльністю армії та військово-промислового комплексу; • створення системи державної підтримки об'єднань громадян, діяльність яких спрямована на розвиток державотворчих процесів і захист соціальних та екологічних прав; • сприяння формуванню екологічної культури у всіх верств населення.
Розвиток регіональної політики	• спрямування державної регуляторної політики на вирішення завдань поліпшення соціально-економічного стану регіонів; • розроблення регіональних програм сталого розвитку; • впровадження місцевих планів дій щодо забезпечення еколого-економічної збалансованості розвитку кожного регіону шляхом ефективної міжрегіональної господарської взаємодії; • організація регіональних систем моніторингу за

	показниками збалансованого розвитку; • забезпечення органічної єдності розвитку продуктивних сил регіонів із завданнями сталого розвитку країни в цілому; • зміцнення соціально-економічних зв'язків між регіонами, сприяння ефективній реалізації заходів, передбачених міжрегіональними соціально-економічними та екологічними програмами; • проведення класифікації регіонів України за рівнем техногенно-екологічного навантаження; • удосконалення структури промислового комплексу у регіонах Донбасу та Придніпров'я; • розвиток курортно-рекреаційної сфери і туризму у Карпатах, Причорномор'ї та Криму; • збереження етнографічної самобутності регіонів, охорона та відродження пам'яток історії і культури.
Міжнародне співробітництво	• створення максимально сприятливих умов для реалізації міжнародних програм у сфері інноваційного розвитку та розбудови інформаційного суспільства; • підвищення ефективності міжнародних програм шляхом удосконаленням механізмів державного та громадського контролю за їх виконанням; • створення правового та інституційного забезпечення використання механізмів фінансово-економічних розрахунків, передбачених міжнародними договорами, стороною яких є Україна, з урахуванням внеску кожної з країн у забезпечення глобальної стійкості біосфери ("борги за природу", вуглеводневий кредит тощо); • інституційне забезпечення реалізації політики інтеграції до ЄС, СОТ та НАТО; • розвиток двосторонніх програм співробітництва з прикордонними державами, зокрема в галузі охорони довкілля та запобігання транскордонному забрудненню; • підвищення ефективності міжнародного співробітництва в рамках торговельно-економічних комісій та подальше удосконалення його механізму; • активізація участі України у програмах міжнародних дій - "Довкілля для Європи" та "Сталий розвиток для Європи"; • відмова від зовнішнього фінансування нових проектів, створення виробництв, функціонування яких зумовлюватиме утворення значних обсягів небезпечних відходів, викидів і скидів забруднюючих речовин у довкілля або підвищення рівня екологічного ризику; • сприяння залученню іноземних інвестицій та технологій в екологічно "дружні" сфери виробництва - переробку відходів, енергозбереження, "безвідходні" виробництва та виробництва замкнутого циклу, розвиток екологічно "чистих" технологічних циклів, а також у розвиток інформаційних технологій, комунікацій, у тому числі шляхів сполучення (насамперед транспортних коридорів), у галузі будівництва та машинобудування; • залучення іноземних інвестицій у розвиток концесійної

	діяльності; • поступове впровадження європейської системи стандартів і нормативів у сфері екології, медицини та санітарії; • сприяння пріоритетному розвитку міжнародного наукового співробітництва та освітньої діяльності; • розвиток двостороннього і багатостороннього співробітництва та партнерства з охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів у прикордонних областях, з визначенням прав та економічної відповідальності сторін у разі заподіяння шкоди довкіл्लю однієї з них; • сприяння розвитку міжнародного співробітництва в неурядовому секторі.
--	---

Зміст

1. Передмова.....	3
2. Витяг з програми навчального модуля.....	3
3. Зміст навчального матеріалу	5
 ЧАСТИНА 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ.....	
1.1. Доктрина сталого розвитку суспільства: сутність, принципи, еволюція	5
1.2. Основні економічні цілі та індикатори сталого розвитку.....	14
 ЧАСТИНА 2. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	
2.1. Обливиності реалізації цілей економічного розвитку в сучасній Україні	23
2.2. Модернізація національної економіки як передумова і стратегія сталого розвитку українського суспільства.....	27
4. Матеріали для самоконтролю знань слухачів	31
5. Рекомендована література	33
6. Тематичні інформаційно-аналітичні матеріали (додатки).....	37

Навчальне видання

Бодров Володимир Григорович
Сафронова Ольга Миколаївна

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ
ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ “ЗАМОЖНЕ СУСПІЛЬСТВО,
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНА ЕКОНОМІКА, ЕФЕКТИВНА ДЕРЖАВА”**

Навчально-методичні матеріали

Укладач
Гаврилюк Віктор Миколайович

Відповідальний за випуск *В. А. Дон*
Технічний редактор *Ю. О. Куценко*

Підп. до друку 07.06.2013.
Формат 60 x 84/16. Обл.-вид. арк. 3,37. Ум.-друк. арк. 3,49.
Тираж 60 пр.

Видавець Національна академія державного управління
при Президентові України
03057, Київ-57, вул. Ежена Потье, 20, тел. 456-67-93.
E-mail: vydav@academy.kiev.ua

Свідоцтво серії ДК № 1561 від 06.11.2003.

[illegible]